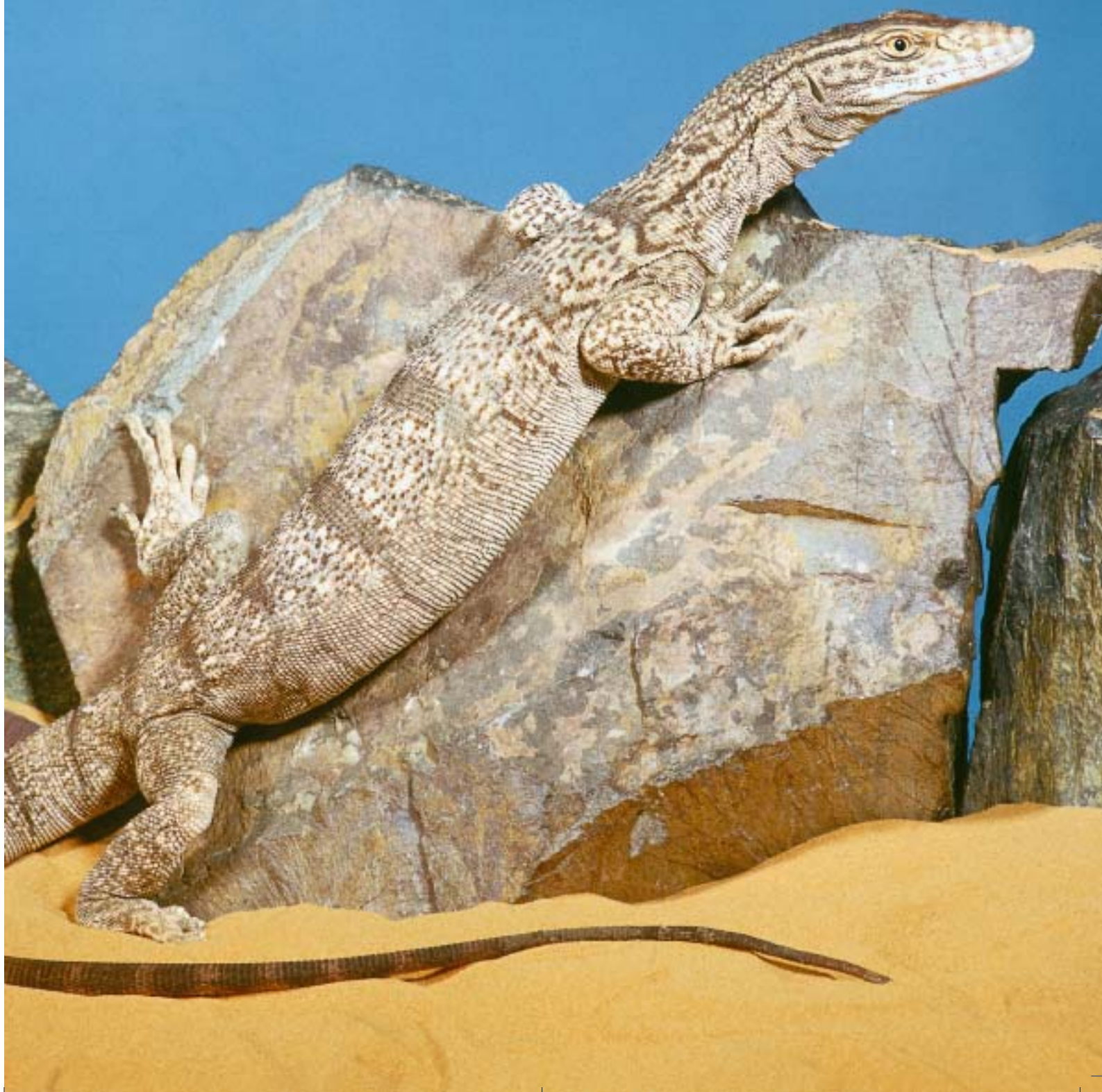

OCHRANA PŘÍRODY 2

ROČNÍK 60 CENA 25 Kč

Šance jménem CITES

Od sedmdesátých let 20. století se ekonomicky silné státy světa začaly vážně zabývat globální ochranou živé přírody. Výsledkem dvacetileté snahy je série uzavřených mezinárodních dohod o ochraně ohrožených druhů a jejich biotopů. Jednou z nejvýznamnějších a také nejstarších je tzv. Washingtonská úmluva (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, zkratkou CITES). Tato, na svoji dobu velmi pokroková až nadčasová, úmluva z roku 1973 začala platit od 1.7.1975 a stanovila způsob kontroly a regulace světového obchodu s ohroženými druhy planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů. Svým podpisem se k ní do dnešního dne připojily téměř všechny státy světa. Česká republika k ní přistoupila až v roce 1992 jako tehdejší Československo a od 1.1.1993 v této úmluvě figuruje samostatně. Podle platných podmínek úmluvy musela vláda ČR vytvořit vnitřní organizační strukturu. Výkonným orgánem bylo pověřeno Ministerstvo životního prostředí, vědeckým orgánem Agentura ochrany přírody a krajiny ČR a bylo uvedeno v platnost legislativní zajištění v podobě zákona č. 16/1997 Sb. a jeho prováděcího předpisu vyhlášky MŽP č. 82/1997 Sb. Význam tohoto

zákonu přestal platit dnem 30.4.2004 a dnem vstupu ČR do Evropské unie od 1.5.2004 zajišťují výkon CITES jednotné předpisy Evropského společenství a nově přijatá legislativa, kterou představuje zákon č. 100/2004 Sb. a prováděcí vyhláška MŽP č. 227/2004 Sb.

Washingtonská úmluva byla širokou veřejností přijata spíše rozpačitě. Zatímco nezátížená veřejnost, ochránci přírody, biologové a vědecké týmy zkoumající vývoj světové bioty úmluvu a její pravidla s povzdechem kvitovali, mezi obchodníky s rostlinami a zvířaty zčeřila hladinu a rozpoutala vlnu nevole. Řada z nich se však podmínkám obchodu rychle přizpůsobila, bohužel podstatná část obchodníků a zpracovatelů surovin pocházejících z ohrožených druhů rostlin a živočichů ještě i dnes úmluvu ignoruje a bojkotuje.

Obchod se zvířaty – to je především jejich hromadný lov za účelem získávání surovin, které lze dále výhodně zpeněžit. Kůže, kožešiny, potravina a suroviny k její výrobě, materiály pro výrobu potřebného zboží, včetně suvenýrů. V posledních letech je na prudkém vzestupu tzv. tradiční čínská medicína, nad jejíž účinností se oprávněně vznáší mlhavý opar pochybností a nejasností. S nadsázkou se dá říci – rostliny a zvířata stále častěji a více využíváme pro své snobské nálady a módní projevy. Není dnes žádnou výjimkou odskočit si v kočáru z ocelota do restaurace, vybrat menu sestavené z želví polévky, žraločího nebo krokodýlího steaků ozdobených pravým kaviárem a pak se s příjemným pocitem vrátit do luxusní vily plné suvenýrů z dovolených strávených v exotických zemích. Vitríny zdobí koráli a bizarní ulity mořských potvor, expozici doplňují žraločí čelisti a vysušené hlavy krokodýlů. Ze zdí pokrytých kůžemi ze žiraf, zeber a antilop trčí preparované trofeje medvědů, levhartů a pavánů, jako neklamný důkaz střeleckého umění a odvahy majitele. Pocit z přejedení hravě vyřeší mastička z tygřích vnitřností, rozemletých nosorožčích rohů a hlíz orchidejí, pokud potíže přetrvávají je možné přidat rozemleté krunýře želví. Pokračovat v podobném duchu by šlo ještě hodně dlouho, bezohlednost a vkus některých lidí se zdá být bez hranic.

Samostatnou kapitolou je řetěz lovců, obchodníků a chovatelů živých zvířat. Konečným článkem je opět lidský snobismus, extravagance nebo touha zbohatnout na případných odchovech vzácných zvířat ... a kolotoč se opět roztáčí.

Při současné situaci je soustavná kontrola obchodování se zvířaty a rostlinami nezbytná a nutná. Významnou a velmi zodpovědnou práci zastávají pracovníci krajských úřadů a správ chráněných krajinných oblastí, kteří vydávají registrační listy dovezeným nebo odchovaným exemplářům zvířat a legalizují původ vzácných druhů živočichů. Podstatnou roli při kontrolách přechodu hranic států sehrávají celní správy. Nezastupitelnou odbornou asistenci celníkům pak zajišťuje Česká inspekce životního prostředí. Kromě této součinnosti inspekce vytvořila v České republice celoplošný systém kontroly, který pokrývá všechny rizikové obchodní činnosti a svým programovým dozorem podporuje dodržování platných zákonů. Předmětem těchto kontrol jsou prodejní a distribuční sítě, veřejné burzy, chovatelé, obchodníci a sběratelé. Práce ČIŽP není v tomto směru jednoduchá a vyžaduje, kromě nezbytných odborných znalostí z botaniky, zoologie,

OBSAH

Karel Kerouš: Šance jménem CITES	33
13. konference smluvních stran CITES	35
Jindřiška Staňková: Změny v přílohách CITES	37
6. zpráva o prosazování práva ŽP v ES	
Jan Plesník: Jak jsem potkal Matku stromů	43
Karel Kerouš: O kontrolách, sankcích a o ČIŽP v CITES	48
Barbora Houdková: Budoucnost raroha velkého z pohledu CITES a arabských sokolníků	52
Jan Plesník: ČR smluvní stranou Evropské úmluvy úmluvy o krajině	56
Zprávy státní ochrany přírody	58
Program péče o krajinu v CHKO Orlické hory	59
Natura 2000 - předjednávání	61
Recenze	64

SUMMARY

Karel Kerouš: The Chance named CITES	34
Karel Kerouš: Enforcement of CITES in the Czech Republic	51
Luboš Stárka: Natura 2000 - preliminary Discussions on the pSCI in the continental Zone	62

OCHRANA PŘÍRODY 2

ročník 60
ISSN 1210-258X

Časopis státní ochrany přírody
Journal of the State Nature Conservancy

Vydává:

Agentura ochrany přírody
a krajiny ČR
v nakladatelství ENVIRONS

Vedoucí redaktor: RNDr. Bohumil Kučera

Redakční rada: RNDr. Václav Cílek,
RNDr. Jan Čeřovský CSc.,
Ing. Josef Hlásek, Dr. Tomáš Kučera,
RNDr. Vojen Ložek, DrSc., Ing. Petr Moucha,
Ing. František Urban, Ing. Vladimír Zatloukal

Grafická úprava: Zdeněk Vejrostek

Adresa redakce: Kališnická 4, 130 23 Praha 3
tel.: 283 069 252, 283 069 111, fax: 283 069 247

Tiskne: LD, s.r.o. – TISKÁRNA PRAGER,

Radlická 2, 150 00 PRAHA 5-Smíchov

Distribuci pro předplatitele provádí: v zastoupení vydavatele společnost Mediaservis s.r.o. – Abocentrum, Moravské náměstí 12D, 659 51 Brno. Příjem objednávek: tel. 541 233 232, fax: 541 616 160, e-mail: abocentrum@media servis.cz. Smluvní vztah mezi vydavatelem a předplatitelem se řídí všeobecnými obchodními podmínkami pro předplatitele.

Příjem reklamaci, tel.: 800 800 890

Objednávky do zahraničí vyřizuje Mediaservis s.r.o., administrace vývozu tisku, Sazečská 12, 225 62 Praha 10, tel.: +420 271 199 250, fax: +420 271 199 902, e-mail: psotova@mediaservis.cz

Předplatné v SR: Slovenská pošta SPT, Nám. slo-bodý 27, 810 05 Bratislava. Objednávky přijímá každá pošta a poštový doručovatel.

1. strana obálky: Plazi patří mezi často pašované živočichy; na snímku varan pustinný (*Varanus griseus*) z přílohy I CITES, s rozšířením v severní části Afriky a dále do Asie až po Kazachstán, Afghánistán a Indii
Foto Jiří Hales

chovatelství, etologie, také dokonalý přehled o platných právních předpisech a správních postupech. Práce ČÍŽP není lehká také z dalších hledisek. Je to práce s veřejností, s lidmi. V rámci kontrol inspektoři často pronikají do soukromí občanů, setkávají se s nejrůznějšími přístupy a reakcemi kontrolovaných osob a nezřídka se dostávají do situací, kdy je nutné mimo slušného vystupování a profesionalitu, pohotově zvolit vhodnou strategii jednání, včetně právního postupu. Podmínkou úspěšnosti je sebeovládání a objektivita. Práce ČÍŽP při zajišťování plnění zákonných předpisů v oblasti CITES je také značně náročná na čas, neboť v okamžiku výzvy celního orgánu musí neprodleně a na místě poskytnout odborný a právní servis. Práce ČÍŽP je často psychicky vyčerpávající. Už samotné zážitky z kontrol došlých zásilek živých zvířat jsou často velmi traumatizující. Psychickou odolnost vyžadují také jednání s aktéry nezákonných dovozů. Svědectví o profesionalitě pracovníků ČÍŽP dokládají desítky různých vystoupení a výroků v médiích.

S otevřením hranic po roce 1989 se řada osob i firem z České republiky velmi čile a aktivně zapojila do sítě světového obchodu s ohroženými rostlinami, zvířaty a výrobky z nich. Značná část tohoto obchodu, jak vyplývá z výsledků kontrol a jejich analýz, je postavena za hranicemi legality. Bohužel. Tato snadno prokazatelná tvrzení jsou zároveň dokladem toho, že Washingtonská úmluva je stále aktuálnější a kontrola plnění jejího programu a zásad je v dnešní době nezbytná. Se zvyšující se intenzitou pašerácké činnosti a častějšími podvody při padělání dokladů a úředních dokumentů CITES, úměrně stoupají také sankce. Finanční tresty, které byly dosud jedinou možností postihu za nelegální obchod s chráněnými druhy

roslin a živočichů, jsou v současné době doplněny v trestním zákoně možností uložení i nepodmíněného trestu odnětí svobody. Zákonná opatření vyplývající z mezinárodní úmluvy také zahánějí pašeráky a podvodníky do kouta. Tlak kontrol a sankcí pak vyvolává v jejich jednání chyby a přispívá k jejich odhalování.

Úmluva CITES je mezinárodní záležitostí, která je sledovaná a průběžně vyhodnocovaná všemi členskými zeměmi. Plnění jejích zásad a cílů je nutné brát nejen z hlediska jejího právní poslání, ale také jako významnou prezentaci České republiky ve světě. Obchod s živými zvířaty a se zbožím vyrobeným z jejich těl výrazně přispěl ke dramatickému snížení populací velkého množství druhů, na druhou stranu opatření úmluvy řadu významných druhů zachránila. Příkladem pozitivních výsledků mohou být stoupající početnosti populací afrických slonů, nosorožců, amerických aligátorů a snad i některých druhů kytovců.

I přes sebedokonalejší zákonné předpisy a kontrolní mechanismy však sehrává hlavní roli v osudu flóry a fauny na naší planetě lidský činitel. Myšlenku Washingtonské konvence asi nejlépe vystihuje citace části jejího textu, který konstatuje, že „...volně žijící živočichové a plané rostliny jsou ve svých překrásných a mnohotvárných formách nenahraditelnou součástí přírodních systémů Země, které musí být chráněny pro současnou generaci i pro příští generace...“ Proto si dovoluji touto cestou poděkovat všem lidem v České republice, kteří vykonávají zodpovědnou práci při naplňování této myšlenky.

Karel Kerouš
pracovník ČÍŽP,
Oblastní inspektorát Praha

SUMMARY

The Chance named CITES

Since the 1970ties of the 20th century, the economically strong states of the world have set in motion a serious interest in the global wildlife conservation. Their efforts of two decades have resulted in a series of concluded agreements on the protection of threatened species and their habitats. Among the most important, and at the same time earliest ones, there is the so called Washington Convention – Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, abbreviated CITES. This very progressive at that time and even ahead of time convention of 1973 valid since the 1st July 1975 has determined the ways of the control and the regulation of the global trade in endangered species of wild plants and wild animals. Until now, almost all countries of the world have joined by having signed the convention. The Czech Republic signed in 1992 as Czechoslovakia at that time, since 1993 holding an independent position in the convention. According to the valid provisions of the convention, the government of the Czech Republic had to create a relevant interior logistical structure. The Ministry of the Environment was appointed to be the executive authority, the Agency for Nature Conservation and Landscape Protection of the Czech Republic to serve as the scientific body, and the legislative reinforcement ensured by the Act No 16/1997 Gaz. and its implementing ordinance of the environment ministry No 82/1997 Gaz. That law has become invalid since 30 April 2004: from the 1st May 2004 – the day of the Czech Republic's accession to the European Union, the implementation of the CITES is being ensured by united legal prescriptions of the European Community, and by a newly endorsed legislation represented by the Act No 100/2004 Gaz. and the implementing ordinance of the environment ministry No 227/2004 Gaz.

The acceptance of the Washington Convention by the public at large has been a rather reluctant one. Whilst the people without any vested interests, nature conservationists, biologists and teams of scientists researching the global biota's development have enthusiastically welcomed the convention with its rules, an agitation and a wave of discomfort have arisen among the traders in plants and animals. Many of them, however, have got conformed to the rules of the trade; the major part of traders and producers of wildlife-originated goods is, unfortunately, ignoring and boycotting the convention even nowadays.

Trade in animals mostly entails their massive hunting with the purpose to obtain raw materials which can be further profitably sold. Skins, furs, food and its ingredients, materials for production of consumption goods including souvenirs. During the last years, for example, the so called traditional Chinese medicine enjoys a rapid growth, although its effectiveness is

rightfully subject to doubts and hazy confusions. With some exaggeration, it may be stated: plants and animals are increasingly being used by ourselves for our snobbily moods and fashionable exhibitions. Today there is no exception to drop in a restaurant dressed in an ocelot fur, to choose a menu consisting of a turtle soup, a fancy shark or a crocodile steak with genuine caviar, and then satisfied return to a lavish villa full of souvenirs brought from holiday travels to exotic countries. There are cabinets with displays of corals and bizarre conches of sea creatures, the exhibition being completed by shark jaws and dried crocodile heads. The walls are covered by giraffe, zebra and antelope skins and bear trophies of bears, leopards and baboons offering evidence of their owner's hunting skills and courage. Disagreeable feelings caused by gluttony can be cured by the ointment made from tiger's intestines, minced rhino's horn and orchid tubers; should the troubles continue, minced turtle carapaces might be added. It would be possible to continue further such lists, because the rudeness and the tastelessness of some people seem to go beyond all limits.

Another special chapter would be the chain of hunters, traders and keepers of live animals. The final link also here is the human snobbery, extravagance or a desire to get rich by breeding rare animals: and the carousel starts to spin again.

At the present situation, a systematic control over the trade in animals and plants is a must. An important and a very responsible work is being accomplished by the staff of regional authorities and by Protected Landscape Area Administrations issuing the registration certificates for imported or bred animal specimens thus legitimizing the origin of rare animal species. Customs authorities play an important role at controls checking the crossing of state frontiers. They are technically assisted by the Czech Environment Inspection. Besides that cooperation, this inspection has established a system of control covering the whole state territory, clearing all hazardous commercial activities, and through its supervising programme contributes the complying with valid laws. These controls look after the purchase and distribution networks, markets open to public, breeders and keepers, traders and collectors. Thus oriented work of the Inspection is an uneasy one, requesting – besides necessary technical knowledge in botany, zoology, collecting and ethology – also a good knowledge of the valid legislation and administrative steps. Also other aspects make the work difficult. This concerns the public relations, working with people. In the framework of the controls, the inspectors often enter the sphere of the private lives of the citizens, encountering different approaches and reactions of the persons under control, and not seldom facing situations demanding both a polite conduct and a perfect pro-

fessionalism, as well as a quick choice of a right negotiating strategy including the right legal behaviour. A good self-control and a perfect objectivity are the necessary conditions of success. The inspection's work in ensuring the implementation of the CITES legislation is also a demanding one in relation to time, because a relevant technical and legal service has to be provided instantly on the spot at the very moment of the call by the customs office. The work of the Inspection often also is exhausting from the psychological point of view. The experience made during the controls of live animal shippings might often be a real trauma. The negotiations with the undertakers of illegal imports request a considerable psychical resistance. The professionalism of the inspectors has been proved by dozens of different reports and interviews published in various media.

After the opening of the state frontiers in 1989, many persons and companies from the Czech Republic have actively entered the global network of the trade in endangered plants, animals and products made from them. As the outcomes of the controls and their analyses prove, a considerable proportion of this trade lies beyond the legal limits. Unfortunately, these conclusions, easy to be confirmed, at the same time document the growing urgency of the Washington Convention and the absolute necessity of a control of its programme and rules at present. With an increasing intensity of the smugglers' activities as well as a growing number of faked CITES documents, also the punishments are growing in numbers. Financial penalties – until recently the only available punishment of an illegal trade in protected plant and animal species, have now been legislatively complemented by potential sentences to an unconditional imprisonment. Legal tools derived from the international convention develop an effective pressure on the smugglers and the swindlers. The pressure of controls and punishments leads to the latter's faults, and contributes to their detection.

In spite of perfect legal tools and control mechanisms, the main role in the fate of the flora and fauna on our planet remains in the hands of the human factor. The leading idea of the Washington Convention is probably best characterized by the following quotation of a part from its text: „... wild plants and wild animals are in their beautiful and varied forms an irreplaceable component of those Earth's natural systems which have to be protected for the present as well as for the future generations...“ . Therefore I am taking the liberty of delivering my best thanks to all people in the Czech Republic who do their responsible work in the implementation of this idea.

Karel Kerouš
member of the Czech Environment
Inspection

13. konference smluvních stran CITES

Ze zahájení 13. konference stran CITES v Thajsku přinášíme vybrané části projevu generálního tajemníka CITES a z projevu výkonného ředitele UNEP Klause Töpfera. Projevy začaly poděkováním pořadatelské zemi, předsedovi vlády Dr. Thaksin Shinawatovi, ministru životního prostředí a přírodních zdrojů Suwit Khurkittimu a vládě Thajska za úsilí vložené do zasedání.

Oba řečníci ocenili přístup Thajska k problematice CITES se zdůrazněním jeho významné regionální a celosvětové úlohy v problematice obchodu ohroženými druhy.

Z projevu p. Klause Töpfera,

výkonného ředitele UNEP na zahájení Konference CITES

...Je mnoho důvodů, proč konference CITES je v mezinárodním environmentálním kalendáři tak významnou událostí. CITES přináší v celém světě vysokou úroveň nadšení, povzbuzení a očekávání, protože tato úmluva je praktická a má kladný dopad na divokou přírodu, místní společenství a ekonomiky. Této dohodě dávají jak svaly, tak skutečné zuby – závazek rozhodovat na základě vědecky podložených faktů, přísné postupy v aktualizaci příloh úmluvy, úsilí sekretariátu na zapojení všech podílníků, podpora budování potřebné kapacity k zajišťování úmluvy, vymáhání účinnosti úmluvy a podpora dalších hledisek jejího plnění.

Především však zůstává úmluva CITES svěží a silná jako kdykoliv před tím, protože je připravena nasměrovat se tak, jak to vyžaduje doba. Scéna světového životního prostředí se za posledních 30 let změnila téměř k nepoznání, ale vy, strany CITES a pozorovatelé ji udržujete aktualizovanou k novým potřebám a okolnostem.

Vrcholná světová schůzka o trvale udržitelném rozvoji ji potvrdila, že biologická rozmanitost je základním zdrojem pro trvale udržitelný rozvoj lidstva. Bez rozmanitosti druhů a bez zdravých ekosystémů nebude dosaženo rozvojových cílů (tohoto) tisíciletí (**Millennium Development Goals**) na zmírnění chudoby a dosažení trvalé udržitelnosti životního prostředí. Při ochraně zdrojů biologické rozmanitosti musíme nejen chránit druhy ohrožené obchodem. Musíme také usměrňovat trvale udržitelné obhospodařování biologických zdrojů ve všech ekonomických odvětvích. Tady mluvím např. o lesnictví, rybářství, zemědělství, zdravotnictví a turismu. To je poselství cílů rozvoje tisíciletí, Vrcholné světové konference o trvale udržitelném rozvoji, stejně jako ekosystémového přístupu přijatého Úmluvou o biologické rozmanitosti.

Úmluva CITES je si vědoma potřeby realizovat ochranu prostřednictvím usměrňování a jedním z bezprostředních směrů, které se dějí, je zapsat hospodářsky hodnotné druhy dřevin a ryb. Vzal jsem to od vlád jako znamení, že degradace oceánů a lesů dosáhla takové velikosti, že jsou mobilizovány všechny dostupné

mechanismy, aby bylo možné se s tím vyrovnat. CITES nabízí přísně určené způsoby k tomu jak bránit neudržitelnému využívání ohrožených druhů stromů, ryb a jiných druhů, jejichž cenová visačka by jinak mohla být úmrtním listem.

Jsou zde samozřejmě limity v tom, co může CITES udělat k zabezpečení trvale udržitelného obhospodařování lesů a rybích populací. Cesta vpřed vede přes partnerství a koordinované akce a povzbuzuje mě, když vidím, že se rýsuje spolupráce s Organizací pro zemědělství a výživu Spojených národů a s Tropical Timber Organization.....

Když zdůrazňujeme potřeby lidí, jejichž životy závisí např. na vlně z vikuni nebo na kůži z chovaného krokodýla, CITES ukazuje vzájemnou závislost potřeb člověka a ochrany přírody. Některé takové vzájemné závislosti jsou komplexní a jsou výzvou pro CITES. Např. pokračující problém spotřeby masa z volně žijících živočichů tropů, kde mezinárodní obchod je zastíněn místním trhem. Aspoň posílení ochrany našich nejbližších příbuzných - lidoopů, může ukázat, že tato zvířata jsou daleko cennější živá než mrtvá. UNEP dohromady s UNESCO dělá vše co může, aby pracoval bok po boku s vámi na projektu přežití lidoopů...

Zaměření na druhovou úroveň je velkou silou vaší úmluvy. Věřím, že je pro CITES životně důležité pracovat spolu s dalšími úmluvami zaměřenými na biodiverzitu, přispívající k znalostem o druzích tam, kde je třeba, např. při naplňování celosvětové strategie ochrany rostlin CBD (Úmluvy o biologické rozmanitosti).....

Při realizaci nových opatření na ochranu přírody musíme být připraveni demonstrovat pokrok v omezování míry ztráty biodiverzity. Cílové datum 2010 bylo odsouhlaseno všemi členskými stranami CBD a znovu potvrzeno státy na Vrcholné světové konferenci o trvale udržitelném rozvoji v r. 2002. Do této doby bychom měli vědět, jestli jsme úspěšní. K tomuto cíli CITES přispívá...

Ekosystémový přístup je základem pro práci Úmluvy o biologické rozmanitosti. Znamená to provádět akce na úrovni krajiny a moře, chápat, že lidská společenství jsou integrální součástí takových ekosystémů. Nemusí být okamžitě zřejmé jak zde může přispívat úmluva zaměřená na druhy. Věřím, že by bylo užitečné, kdybychom měli více dostupných informací o rozšíření druhů zapsaných v přílohách CITES napříč hlavními ekologickými regiony. Taková analýza byla zahájena v Úmluvě o světovém dědictví a ukazuje se to velmi užitečné. Ohrožené a zranitelné ekosystémy potřebují vlnkové druhy jako bojovníky pro svou budoucnost – a ty může CITES poskytnout.

Např. UNEP je má hluboký zájem na budoucnosti světových korálových útesů a lidí, kteří jsou na nich závislí – jak v tropických, tak chladných vodách. Tím, že pracujeme s partnery v mezinárodní síti akcí pro korálové útesy UNEP a v našich programech v regionálních mořích naplňujeme spektrum aktivit. Myslím, že je mnoho příležitostí na spojení druhů zapsaných

v CITES zřetelněji na ohrožená společenství a ekosystémy a tím vytvářet větší porozumění pro jejich potřeby.

Je jasné, že všechny dobré aktivity, které CITES provádí nebo se očekávají, přicházejí s cenovou visacíkou. Návrh rozpočtu sekretariátu vyzývá k desetiprocentnímu zvýšení, aby mu bylo umožněno pokračovat ve službách na úrovni, které vy jako členské strany očekáváte. Všichni jsme si vědomi, že tlak na rozpočty vlád a soutěž o globální fondy rostou každým rokem. ...Vyzývám vás k podpoře rozpočtu CITES tak štedře jak můžete a k včasnému poskytování vašich příspěvků.

Pokud jde o nás, my v UNEP jsme také vázáni pracovat více na podpoře CITES. Naše Světové monitorovací středisko hraje klíčovou roli při zacházení s vašimi údaji a v posledních měsících investovalo pozoruhodné zdroje k výstavbě nové elektronické datové infrastruktury pro úmluvu CITES. Strany mají dnes možnost přístupu a mohou analyzovat miliony údajů o obchodech CITES přes internet. Množství požadovaných dat vzrostlo více než desetinásobně a přehledy o obchodech CITES dnes umožňují analyzovat záznamy za více než 20 uplynulých let. Poprvé od doby kdy byla úmluva CITES přijata, můžeme rychle získat přehled o dopadech jaké CITES má při usměrňování obchodu s volně žijícími druhy.

Zatím divize pro environmentální úmluvy UNEP pracuje aktivně k podpoře synergie mezi úmluvami vztahujícími se k biologické rozmanitosti. Poskytuje také služby pro sdělovací prostředky a další služby. Naše sekce pro obchod a ekonomiku hodnotí potenciální přínosy a užití ekonomických nástrojů pro ochranu biologické rozmanitosti...

Z projevu pana Willema Wijnsterse, generálního tajemníka CITES

Organizování události tohoto měřítka vyžaduje investovat významné finanční a lidské zdroje. To, že tento vklad pro konferenci byl proveden, je jasným znamením významu, jaký přikládá Thajsko ochraně divoké flóry a fauny a trvale udržitelnému využití svých vlastních volně žijících živočichů a planých rostlin. Upřímně doufám, že velká část těchto investic se vrátí Thajsku a jihovýchodní Asii jako celku zpět ve formě zvýšeného veřejného uvědomění o problémech a potřebách ochrany přírody.....

....Toto zasedání, dámy a pánové, bude mít mimořádný význam pro budoucnost úmluvy, pro to čím bude úmluva CITES schopna v nadcházejících letech, nejen pro ochranu divoké přírody, ale také širším celosvětovým problémům jako je trvale udržitelný rozvoj a omezení chudoby. Aby volně žijící živočichové a plané rostliny měly možnost přežít, je třeba do problematiky zahrnout obyvatele ze států jejich výskytu, většinou z venkovských oblastí rozvojových zemí, kteří sdílejí životní prostředí s divokou přírodou a kteří s ní v mnoha případech soupeří o přežití. Takové zapojení může být jen tehdy pozitivní, jestliže zde budou jasné přínosy, ekonomické nebo jiné, které budou kompenzovat

ztráty vycházející ze střetu mezi člověkem a divokou přírodou.

Co naléhavě potřebuje tato 30 let stará úmluva je zvýšenou politickou vůli u většiny, pokud ne u všech, ze 166 stran úmluvy, chopit se odpovědnosti a dostát svým závazkům. CITES má naléhavou potřebu činit spíše než slov. Zde padne jistě mnoho slov, mnoho projevů během tohoto setkání, ale musíme být upřímní a seriózní pokud jde o odpovědnost a závazky. Musíme zabezpečit konkrétní činnosti - v oblasti budování kapacity k zajištění chodu úmluvy, k veřejnému uvědomění, lepším vědomostem (jako základu pro naše rozhodování) a, samozřejmě, zajistit výkon práva. Ochota zajistit, aby úmluva CITES pokračovala ve svém působení a aby byla účinnější potřebuje získat novou hybnou sílu. Dr. Töpfer právě zmínil globálně postavený cíl významného snížení stupně ztráty biodiverzity do r. 2010. Za šest let bude jednou ze vznesených otázek, co se udělalo v CITES k dosažení tohoto cíle. Mnohem dříve budeme muset odpovídat na otázku, co jsme udělali k dosažení mnoha cílů naší vlastní strategické vize CITES, přijaté v r. 2000 s konečným termínem rok 2005.

Dámy a pánové, úmluva CITES má velký potenciál a nedostatečně využívané možnosti k tomu, aby pomohla k dosažení těchto globálních cílů a plánů. To však vyžaduje angažovanost, vaši angažovanost a angažovanost vašich vlád, angažovanost, která musí být přenesena do investic, finančních aj., z pozice národní nebo mezinárodní, přímo nebo koordinovaným a celosvětově odsouhlaseným způsobem přes rozpočet CITES. Rozpočet CITES obzvláště je dramaticky nepostačující a neumožňuje plnit očekávání občanské společnosti a potřeby rozvojových zemí, kde je zájem ochrany přírody.

....před vámi jsou také další významné otázky, jako zda máme udělat příští krok k zapojení CITES do ochrany hospodářsky významných druhů. Podle mého názoru bychom měli, ale pouze kde se CITES dokáže uplatnit, měnit situaci nebo - jestliže zde jsou existující dohody týkající se těchto druhů - pouze tehdy, když CITES se svými velmi specifickými prostředky a dokumenty může přidat nějakou hodnotu. Jsem přesvědčen, že potenciál této přidané hodnoty je velmi podceněn a potřebuje více pozornosti a pochopení.

Před vámi je 60 návrhů k zapsání dalších druhů do příloh a k přeřazení druhů z jedné přílohy do druhé. To je jeden z hlavních úkolů konference členských stran a také úkol nejobtížnější. O zanesení do příloh je velmi rozšířené určité nedorozumění. Někteří věří nebo chtějí, aby lidé věřili, že zapsání do přílohy II znamená konec obchodu. Jiní chtějí, aby lidé věřili, že zapsání do přílohy I chrání druh před vyhynutím. Obě přesvědčení jsou špatná. Zapsání do přílohy II je zárukou pro trvale udržitelný obchod. Zapsání do přílohy I pouze přispívá k ochraně druhu, ale potřebuje samozřejmě mnoho dalších opatření k jeho záchraně před vyhynutím.

W. Wijnster

Změny v přílohách CITES

Výsledky 13. konference smluvních stran v Bangkoku

Jindřiška Staňková

Ve dnech 2. – 14.10. 2004 proběhlo v Queen Sirikit Convention Centre v thajském Bangkoku zasedání 13. konference smluvních stran Úmluvy o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin (*Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora* – **CITES**). Hlavním organizátorem zasedání bylo thajské Ministerstvo přírodních zdrojů a životního prostředí a Sekretariát Úmluvy CITES v Ženevě. Konference se zúčastnili zástupci téměř všech smluvních stran úmluvy, projednávala se agenda o šedesáti bodech a hlasovalo se celkem o padesáti návrzích na změny v přílohách Úmluvy CITES. Pro účely tohoto článku jsem vybrala alespoň některé ze schválených návrhů, pro mnohé ochránáře možná kontroverzní.

Začneme u leoparda (*Panthera pardus*). Pro leoparda bylo schváleno navýšení exportních kvót (lovecké trofeje) z Namibie ze 100 na 250 exemplářů a také pro leoparda z Jihoafrické republiky ze 75 na 150 jedinců. Namibie dále navrhla zave-

dení exportních kvót (5 jedinců) na lovecké trofeje černých nosorožců (*Diceros bicornis*) jelikož namibijská populace vzrůstá. Tento návrh podpořilo mnoho států již během diskuse v plénu, ačkoli většina vyjádřila názor, že je nutné odstřely velmi dobře kontrolovat a monitorovat. EU navrhla, aby k odlovu byli vybíráni pouze staří samci, kteří jsou pro stávající populaci spíše zátěží, jelikož napadají samice s mláďaty. Jihoafrická republika předložila stejný návrh, kdy původně navrhovala 10 jedinců, ale po schválení namibijských kvót snížila počet na 5. Diskuse se zaměřovala zejména na možnosti odchytu a přesunu těchto starých samců do jiných areálůvých států, kde jsou populace černých nosorožců na ustupující úrovni. Byl odsouhlasen dodatek,

podle kterého bude zabezpečen řádný monitoring a bude zvažována nejprve možnost odchytu jedinců a jejich repatriace do jiných populací, které vymírají. Dále byl odsouhlasen návrh ohledně podávání zpráv v otázkách ochrany a obchodu s nosorožci, který zdůrazňuje vyšší spolu-

Výzdoba z orchidejí v prostorách Queen Sirikit Convention Centre

práci s IUCN a skupinou specialistů pro africké slony a nosorožce Komise pro přežití druhů IUCN.

Z přílohy CITES II byl vyjmut agapornis růžolící (*Agapornis roseicollis*). Návrh podaly USA a Namibie a byl přijat shodou. Česká republika v rámci EU prosadila podporu tohoto návrhu. Mezinárodní obchod s jedinci tohoto druhu je pouze s jedinci odchovávanými v zajetí, tlak na volně žijící populace je z pohledu CITES téměř nulový. Finanční hodnota takových odchovaných jedinců je minimální, dovoz z volné přírody by byl nesrovnatelně nákladnější a zejména ho není zapotřebí.

Nosorožec tuponosý, jižní forma (*Ceroterium simum simum*), populace ze Svazijska, byl přefazěn z přílohy CITES I do přílohy CITES II, aby mohl být povolen výjimečný mezinárodní obchod s živými jedinci – odchyt a transfer do jiných vhodných lokalit a nebo odstřel starých samců, kteří stávající populaci škodí (lovecké trofeje). Vždy se nebude jednat o pečlivý výběr vhodných exemplářů, ostatní exempláře budou dále považovány za CITES I. Návrh byl podán Svazijskem a byl odsouhlasen 88 hlasy pro, 15 hlasy proti a 21 delegátů se zdrželo hlasování.

Orel bělohlavý (*Haliaeetus leucocephalus*) byl na návrh USA přefazen z přílohy CITES I do přílohy CITES II. Populace ve volné přírodě je nejsilnější na Aljašce a v Britské Kolumbii, kde početnost dosahuje až 100 000 jedinců. V současné době je celkem 340 jedinců vystavováno v zoologických zahradách či jiných zařízeních pro osvětu a výchovu (asi 150 institucí) a celkově je druh sám o sobě velmi málo předmětem mezinárodního obchodu. Poptávka je pouze ze strany původních obyvatel Severní Ameriky a Kanady, kteří používají zejména perí k výrobě tradičních předmětů užívaných při nejrůznějších obřadech. Návrh na přefazení orla bělohlavého z CITES I do CITES II byl přijat shodou.

Dalšími návrhy, které byly schváleny a odhlasovány a týkaly se přefazení z CITES I do CITES II, byly: kubánská populace krokodýla amerického (*Crocodylus acutus*) a namibijská populace krokodýla nilského (*Crocodylus niloticus*). Krokodýl americký je podle kritérií IUCN charakterizován jako ohrožený. Populační hustota druhu je rozdílná v různých areálových zemích druhu a také stupeň ohrožení je v těchto zemích odlišný. V pěti ze sedmnácti zemí, kde krokodýl americký žije, jsou populace silně fragmentované a početnost klesá a v ostatních zemích je stupeň fragmentace stanovišť na různých úrovních. Kubánská populace je klasifikována také jako zranitelná a byla navržena do CITES II, protože zde neexistuje vážné ohrožení populace. Důvodem, proč kubánští krokodýli američtí nejsou kriticky ohrožení, je to, že přirozená stanoviště jsou zde často nefragmentovaná a část je chráněná v rámci národního systému chráněných území. Od roku 1959, kdy byl zakázán komerční lov krokodýlů amerických na Kubě, zde platí silná legislativa na ochranu životního prostředí, která je úspěšně vymahatelná a podporuje rozšíření druhu na Kubě. Od roku 1984 sponzoruje kubánská vláda národní program pro ochranu krokodýlů na Kubě s konkrétními cíli a akcemi v oblasti vědy a výzkumu, ochrany a řízené péče o krokodýly americké. Navíc existuje mnoho farem, na kterých jsou krokodýli chováni pro obchodní využití. Návrh k přefazení kubánské populace krokodýla amerického z CITES I do CITES II byl schválen shodou.

Namibijská populace krokodýla nilského byla v nedávné minulosti podle IUCN hodnocena jako zranitelná. Ve skutečnosti je stav normální a populace dokonce roste. V Namibii existuje jedno registrované zařízení ke komerčnímu chovu krokodýla nilského, kde je cca 2 630 exem-

plářů. Od roku 1980 bylo a je v Namibii silně potlačováno zabíjení krokodýlů ve volné přírodě, a populace roste. Ročně je povolen odstřel pěti exemplářů jako loveckých trofejí a dále jsou střílení jedinci, kteří způsobují problémy v kontaktu s lidmi a jejich hospodařením. Přefazení namibijské populace krokodýla nilského do CITES II bylo schváleno shodou.

Z rostlinné říše byly do přílohy CITES II přefazeny dva druhy orchidejí, a to *Cattleya trianaei* a *Vanda coerulea*.

Dále bylo přijato několik návrhů k zařazení druhu do kategorie silnější ochrany – z CITES II do přílohy CITES I. Jednalo se zejména o delfína orcelu tuponosou (*Orcaella brevirostris*). Tento druh delfína se vyskytuje ve vodách Tichého a Indického oceánu na jihu od severovýchodu Austrálie, na sever zasahuje jeho výskyt na Filipíny, na západě k severovýchodu Indie. Jedná se o živočicha, který je i sladkovodní a vyskytuje se v říčních systémech, brakických vodách a mangrovech. Ačkoli nejsou k dispozici odhady početnosti tohoto druhu, několik geograficky oddělených populací přežívá za velmi nízkých početností. Jednotlivé populace druhu byly zařazeny do červeného seznamu IUCN ze dvou důvodů: počet jedinců pohlavně dospělých je méně než 50 a jsou známy potenciální hrozby pro dané populace a početnost na základě tohoto ohrožení klesá. Delfíni jsou ohroženi zejména tím, že jsou zachycováni rybářskými sítěmi a dále jsou ohrožováni či zabíjeni společně s dalšími rybářskými metodami lovu (např. elektrický výboj, vlečné sítě, apod.) nebo mechanizací spojenou s těžbou zlata na řece Ayeyarwady, která navíc využívá amalgám rtuti, který se dostává do ekosystému. Dalším ohrožením je odchyt živých jedinců za účelem jejich výcviku a exhibici v delfináriích. Ačkoli je současná úroveň mezinárodního obchodu nízká, je možné očekávat, že v blízké budoucnosti se výrazně zvýší zásahy do populací formami odchytu živých jedinců. O návrhu se na podnět Japonska hlasovalo tajně a návrh byl schválen se 73 hlasy pro, 30 hlasy proti a 8 delegátů se zdrželo hlasování.

Z řádu *Psittaciformes* (papoušci) byl do přílohy CITES I přefazen kakadu žlutolící (*Cacatua sulfurea*) na návrh Indonésie a amazónan Finschův (*Amazona finschi*) na návrh Mexika. Oba návrhy byly přijaty shodou. Kakadu žlutolící má celkem čtyři poddruhy (*C.s. abbotti*, *C.s. sulphurea*, *C.s. citrinocristata*, *C.s. parvula*), vyskytuje se v Indonésii a Timoru, jeho stanoviště jsou ohrožena kácením lesů a pralesů a zejména pak masivním odchytům pro národní i mezinárodní obchod. Nelegální obchod je na vysoké úrovni, existuje podezření, že nelegálně odchycení jedinci jsou převáženi z Indonésie do ostatních zemí jihovýchodní Asie, např. Singapuru, a poté jsou vyvázeni legálně. Početnost populací se rapidně snižuje, odhady se blíží 80 % úbytku za tři generace. Všechny poddruhy jsou na některých lokalitách dokonce považovány za téměř vyhynulé. Podle IUCN se jedná o druh kriticky ohrožený. Exempláře druhu byly a jsou často obchodovány jako domácí mazlíčci, i dnes se jedinci nabízejí na trzích v javánských městech Jakarta a Surabaya v počtu cca 25 exemplářů každý měsíc.

Amazónan Finschův je endemický druh mexického pobřeží Tichého oceánu, který v posledních letech trpí nejen obchodem, ale také ničením stanovišť. V posledních desetiletích utrpěly pobřežní tropické džungle Tichého oceánu velké ztráty v důsledku odlesňování a fragmentace biotopů. V období 1950 - 1994 bylo zničeno 64 % původní rozlohy mexických subhumidních lesů, původně 13 % mexického území bylo tvořeno suchými tropickými lesy, ale do dnešní doby se zachovalo jen 9 % z této rozlohy. Již v roce 1975 byla úroveň obchodu s tímto druhem papouška natolik významná, že se oče-

kával vliv na volně žijící populace. Od roku 1980 se stav v přírodě snižují. Jedná se o papouška, s nímž se velmi často mezinárodně obchoduje i nelegálně, mezi zabavenými kontrabandy na hranicích Mexika s Texasem (USA) je tento druh objevován nejčastěji. Objevují se i machinace s doklady CITES, když se na jednu zásilku s úředními doklady dováží dvojnásobné množství jedinců druhu *Amazona finschi*. Od roku 1983 je v Mexiku zakázáno odchyťovat jedince z volné přírody. V roce 1981 a 1982 dosahovala úroveň mezinárodního obchodu svého maxima, když bylo vyvezeno z Mexika 2306 exemplářů, a to zejména do USA (72 %) a Německa (13 %). Další vrchol obchodu byl v období 1991-2001. Tentokrát hlavní dovozy směřovaly do Evropy a poté do USA.

Z plazů byla z přílohy CITES II přerazena do CITES I želva pavoučí (*Pyxis arachnoides*) z Madagaskaru. Návrh podal Madagaskar a získal podporu v plénu tak, že návrh byl přijat shodou. Podle zprávy expertů z IUCN jsou želvy na Madagaskaru obecně pod takovým tlakem v důsledku ubývání přirozených stanovišť a poptávkou ze strany mezinárodního obchodu jako nikdy v minulosti. Podle IUCN se jedná o druh ohrožený, jelikož rozsah území přirozeného výskytu je menší než 2000 km² a populace jsou

Orel bělohlavý, který je ve znaku Spojených států, dnes v příloze II CITES Foto J. Plesník

fragmentované. Želvy jsou často součástí jídelníčku místních obyvatel a jejich odchyt ke konzumaci patrně poroste, jelikož nahrazují již na Madagaskaru vyhynulé želvy paprskité (*Geochelone radiata*). Tato úroveň domácí spotřeby však sama o sobě není tak výrazným ohrožujícím faktorem, daleko významnější je ničení stanovišť a také mezinárodní obchod, který dosahuje několik tisíc jedinců ročně. Takový odchyt jedinců z volné přírody ohrožuje životaschopnost populací a nízká úroveň reprodukce nemůže tyto ztráty nahrazovat. Evropská unie proto nepovoluje dovozy *Pyxis arachnoides* ani *Pyxis planicauda* již několik let na základě nařízení Komise o pozastavení dovozu určitých exemplářů č. 349/2003/ES.

Z Madagaskaru také pochází druh stromu *Chrysali-docarpus decipiens*, který byl přerazen z CITES II do CITES I. Jedná se o endemit Madagaskaru, jehož početnost čítá 200 jedinců, a který je ohrožen zejména častými požáry a lidskými aktivitami. Terminální pupen je sklizen jako pochoutka a tím je zabíjen celý strom. Mezinárodní obchod probíhá zejména se semeny a semenáčky. Jelikož se až doposud jednalo o druh z přílohy CITES II, byl obchod se semeny vyjmut z CITES. Neexistuje žádná evidence o úrovni obchodu se semeny tohoto druhu. Návrh byl podán Madagaskarem a byl v plénu schválen shodou.

Zcela nově byly do přílohy CITES II zařazeny následující druhy:

TESTUDINATA (želvy)

Emydoviti (*Emydidae*):

- želva šnekožravá (*Malaemys subtrijuga*);
- želva plochá (*Notochelys platynota*).

Oba návrhy podala Indonésie a byly schváleny shodou. Jedná se o asijské druhy želv, které začínají být ohrožené jak obchodem (jako domácí mazlíčci či kulinářská záležitost), tak ničením stanovišť.

Kožnatkoviti (*Trionychidae*): kožnatka chrupavčitá (*Amyda cartilaginella*) – návrh USA, shoda;

Karetkoviti (*Caretochelyidae*): karetka novoguinejská (*Caretochelys insculpta*) – návrh Indonésie, shoda;

Matamatovití (*Chelidae*): dlouhokrčka rotiská (*Chelodina mccordi*) – návrh USA a Indonésie, přijato shodou.

JEŠTĚŘI (SAURIA)

Gekonovití (*Gekkonidae*): ploskorep (*Uroplatus* spp.) – návrh Madagaskaru, schváleno shodou;

PŘÍČNOUSTÍ (ELASMOBRANCHII)

OBROUNI (LAMNIFORMES)

Lamnovití (*Lamnidae*): žralok bílý (*Carcharodon carcharias*) – návrh Austrálie, tajné hlasování (87 pro, 34 proti, 9 se zdrželo hlasování).

Druh je podle kritérií IUCN druhem ohroženým. Jedná se o žraloka, který pomalu roste, dospívá pohlavní zralosti v pozdějším věku (12-18 let u samic délky 4-5 m; 8-10 let u samců délky 3-4 m) a má nižší reprodukční kapacitu než ostatní druhy žraloků. Bílí žraloci jsou obchodně využíváni k prodeji čelistí, zubů, ploutví, jelikož se jedná o druh dosahující značných rozměrů. Dále mezi hlavní ohrožující faktory patří – sportovní rybaření, náhodné odchty při obchodním lovu jiných druhů, ničení stanovišť. Solidní odhady početnosti populace žraloka bílého neexistují a většina areálůvých zemí nijak nereguluje obchod s exempláři žraloka bílého. Austrálie zařadila tento druh do přílohy CITES III v roce 2001 a některé země jej chrání svou národní legislativou. Tato opatření mají však kromě CITES III v Austrálii pouze limitovaný dopad na ochranu druhu a monitoring jeho využívání. Otázka zařazení žraloka bílého do přílohy CITES II byla velmi kontroverzní, když země se silnou rybářskou politikou (Japonsko, Norsko) vystupovaly proti tomuto návrhu. Nakonec byl návrh schválen v tajném hlasování.

ACTINOPTERYGII

OSTNOPLOUTVÍ (PERCIFORMES)

Pyskounovití (*Labridae*): pyskoun obrovský (*Cheilinus undulatus*) tzv. Napoleonova ryba, návrh Fidži, Irsko (EU) a USA, návrh schválen shodou.

Pyskoun je mořská ryba vázaná svým výskytem na korálové útesy. Vzhledem k tomu, že je odhadováno, že 58 % světových korálových útesů je ohroženo lidskými aktivitami, je ohrožen i tento (nejen tento) druh, který je na tato společenstva vázaný. IUCN klasifikuje druh jako zranitelný, ale nebývá často cílovým druhem k lovu, stává se součástí úlovku. Jeho početní zastoupení v úlovcích však poklesává a lovecké techniky jsou dokonalejší a účinnější. Dále je cíleně loven jako konzumní ryba a ryba akvariijní. Je loven také (a zejména) pro asijskou kuchyni, jelikož druh je atraktivní svým vzhledem.

MĚKKÝŠI (MOLUSCA)

MLŽI (BIVALVIA)

Slávky (*Mytiloida*)

Slávkovití (*Mytilidae*): datlovka vrtavá (*Lithophaga lithophaga*), návrh Slovinska a Itálie (EU), návrh schválen shodou.

Ekipasy – tradiční výrobky ze slonoviny vyráběné místními komunitami v Namibii – obrázek z prezentace Ministerstva životního prostředí a turistiky Namibie *O slonech a lidech* (Of Elephants and People)

Datlovka je slávka, jejímž biotopem jsou vápencové skály Středozemního moře a Atlantského oceánu. Její lov (sběr) je spojen s ničením biotopů formou rozbíjení vápencových skal často pomocí těžké mechaniky nebo výbušnin (nelegální způsob). Exemplaře jsou určeny zejména ke konzumaci jako kulinářská pochoutka. V mnoha areálových státech je zakázán sběr a prodej datlovek (je součástí příloh Bernské úmluvy), ale i přesto se s exemplaři obchoduje nelegálně. Zařazení druhu na seznam CITES může být dalším účinným nástrojem ke kontrole obchodu s druhem *Lithophaga lithophaga*.

ROSTLINY (FLORA)

TOJEŠŤOVITÉ (APOCYNACEAE): *Hoodia* spp. (léčivá sukulenní rostlina) #9, návrh Botswany, Namibie a Zambie, návrh schválen hlasováním (49 pro, 10 proti, 42 se zdrželo hlasování – včetně EU).

Hoodia spp. jsou zařazeny do přílohy CITES II s poznámkou #9, která: Označuje všechny části a odvozeniny s výjimkou takových, které jsou opatřeny štítkem „Vyrobeno ze suroviny z *Hoodia* spp., která byla získána z kontrolované sklízně a výroby ve spolupráci s výkonnými orgány CITES Botswany/Namibie/Jihoafrické republiky na základě dohody č. BW/NA/ZA xxxxxx“.

TISOVITÉ (TAXACEAE)

Taxus chinensis a všechny infraspecifické taxony těchto druhů (tisy z Asie) #10;

Taxus cuspidata a všechny infraspecifické taxony těchto druhů (tisy z Asie) #10;

Taxus fuana a všechny infraspecifické taxony těchto druhů (tisy z Asie) #10;

Taxus sumatrana a všechny infraspecifické taxony těchto druhů (tisy z Asie) #10.

Návrhy podala Čína a USA, byly schváleny shodou. Tyto druhy jsou zařazeny do CITES II s poznámkou #10, která znamená:

Označuje všechny části a odvozeniny s výjimkou:

- a) semen a pylu;
- b) hotových farmaceutických výrobků.

THYMELAEACEAE

Aquilaria spp. (orlí dřevo, lignum aloes, lignum aquilariae, „agarwood“, exotické dřeviny) #1;

Gonystylus spp. (orlí dřevo, lignum aloes, lignum aquilariae, „agarwood“, exotické dřeviny) #1;

Gyrinops spp. (orlí dřevo, lignum aloes, lignum aquilariae, „agarwood“, exotické dřeviny) #1.

Tyto čeledi jsou zařazeny do přílohy CITES II s poznámkou #1, která znamená:

Označuje všechny části a odvozeniny s výjimkou:

- a) semen, výtrusů a pylu (včetně brylek);
- b) semenáčkových nebo tkáňových kultur získaných *in vitro*, z pevného nebo kapalného živného prostředí, přepravovaných ve sterilních nádobách; a řezaných květin z uměle vypěstovaných rostlin.

Dále byla odsouhlasena změna anotace vztahující se k obchodu se slonem africkým (*Loxodonta africana*) a zařazením některých populací do přílohy CITES II (Botswana, Namibie a Jihoafrická republika). Obchod s exemplaři slona afrického ze zmíněných populací je tedy možný pouze s loveckými trofejemi pro neobchodní účely, se živými zvířaty pro ochranné programy *in situ*, dále pro obchod s kůžemi. Nově byl odsouhlasen obchod s koženým zbožím k neobchodním účelům pro Botswanu a pro obchodní nebo neobchodní účely pro Namibii a Jižní Afriku, obchod s chlupy pro Namibii a neobchodní využívání ekipasů z Namibie, které budou jednotlivě označené a budou doprovázené potvrzením. Ekipasy jsou ozdoby a šperky vyřezávané ze slonoviny, které byly a jsou součástí národních kultur a obřadů. Jsou to různé spony, ale i náušnice či prsteny. Povolení obchodu s ekipasy k neobchodním účelům znamená, že si je v Namibii budou moci turisté koupit již s povolením CITES a přes hranice budou vyváženy jako jejich osobní majetek. Tyto transakce se mohou uskutečnit až po zavedení přísných regulačních a kontrolních opatření, která budou garantovat, že veškerý obchod se slonovinou pochází z legální slonoviny a je státy kontrolován.

Došlo k pozměnění poznámky u prýsčů (*Euphorbia* spp., rostliny z čeledi Euphorbiaceae) z přílohy CITES II, kde je upřesnění, že předmětem Úmluvy CITES nejsou uměle vypěstované exemplaře, které jsou chocholovitými, barevnými, nebo vějířovitými mutanty druhu *Euphorbia lactea* naroubované na umělé podnoži *Euphorbia nerifolia*. Dále nejsou předmětem Úmluvy CITES kultivary *Euphorbia* „Mili“ (tzv. Kristova koruna), pokud se bude jednat o zásilku, která bude čítat 100 nebo více exemplářů, které budou snadno identifikovatelné jako uměle vypěstované, uniformní.

Velká debata a diskuse se rozvinula ohledně orchidejí a vyřazení některých druhů a hybridů z CITES. Bylo odsouhlaseno, že uměle vypěstované exemplaře hybridů rodů *Cymbidium*, *Dendrobium*, *Phalaenopsis* a *Vanda* nejsou součástí příloh CITES, pokud jsou obchodovány v zásilkách sestávajících z jednotlivých obalů, z nichž každý obsahuje alespoň 20 rostlin, rostliny budou snadno rozpoznatelné jako uměle vypěstované (uniformní a zdravé) a zásilka bude doprovázena dokladem, ze kterého bude jasné patrný počet rostlin (jedinců) od každého hybridu. Uměle vypěstované exemplaře hybridů rodu *Cymbidium* (mezidruhové hybridy v rámci rodu a mezirodové hybridy), *Dendrobium* (mezidruhové hybridy v rámci rodu, v zahradnictví známy jako „typ *nobile*“ a „typ *phalaenopsis*“), *Phalaenopsis* (mezidruhové hybridy v rámci rodu a mezirodové hybridy) a *Vanda* (mezidruhové hybridy v rámci rodu a mezirodové hybridy) nejsou předmětem regulace obchodu a ustanovení Úmluvy CITES, pokud jsou obchodovány v kvetoucím stavu, jsou profesionálně připravené pro maloobchodní komerční prodej, jsou uniformní, zdravé, čisté, bez poškozených částí a na obalu je uveden obchodní název exempláře, země, ve které byly exemplaře uměle vypěstovány, nebo země, ve které byl exemplář opatřen etiketou a zabalen, jestliže jde o případ mezinárodního obchodu v rámci výrobního procesu, a na etiketách nebo obalech jsou fotografie květu anebo znázornění jinými možnostmi vhodného použití etiket a balení pro snadné případné ověření.

6. výroční zpráva o plnění a prosazování práva životního prostředí Evropského společenství 2003

S předmluvou paní Margot Walström, komisařky Evropské komise pro životní prostředí v minulém pětiletém období, vyšla čtyřicetistránková zpráva, která se věnuje naplňování legislativy Společenství a to v kapitole I v oblastech svobodného přístupu k informacím, v hodnocení vlivu na životní prostředí, v oblasti ovzduší, vody, přírody, hluku, chemikálií a biotechnologií, odpadů, životního prostředí a průmyslu.

V kapitole II je IMPEL - Síť EU pro naplňování a prosazování práva životního prostředí. Jde o neformální informační síť evropských institucí odpovědných za naplňování a prosazování legislativy. Existuje od r. 1992 a v r. 2003 bylo jejími členy 29 států (členské státy r. 2003, 10 tehdejších kandidátů a dnešních členů EU, Bulharsko, Rumunsko, Turecko a Norsko). Kapitola III se věnuje detailně členským státům a na závěr jsou přílohy.

Zpráva v úvodu konstatuje, že posledních několik let narůstaly problémy s včasným a správným plněním, stejně jako se správným praktickým uplatněním práva EU. To se odráží v množství obdržených stížností a řízení pro porušení práva zahájených každý rok Evropskou komisí. Tak jako v dřívějších letech, představovalo odvětví životního prostředí více než třetinu stížností a případů porušení práva týkajících se instancí, které podle šetření Komise nebyly ve shodě s právem Společenství. Počet nových stížností zůstává vyšší než 500 za rok, ačkoliv během posledních dvou let došlo ke slabému poklesu.

Zpráva dále konstatuje, že plnění legislativy životního prostředí členskými státy se zlepšuje. Nicméně hledání cesty zlepšení plnění legislativy zahajováním řízení pro porušení práva na základě článků 226 a 228 Smlouvy ES není jediným a často ani nejdůležitějším způsobem řešení běžných problémů. Podstatné zlepšení bude vyžadovat od Komise větší úsilí k přijetí nových pracovních postupů v jednání s členskými státy ve všech etapách cyklu naplňování legislativy. Takové metody se také ukázaly důležité v přístupové fázi. Měly zabezpečit, aby nové státy přenesly povinnosti z legislativy Společenství do národní legislativy a správně plnily „aquis communautaire“ v daném časovém rámci.

K lepšímu sledování stavu uplatňování práva Společenství přijala Evropská komise některá opatření - předjímání problémů a větší spolupráci se státy, přípravu a publikování pomocných dokumentů, proaktivní opatření jako semináře, pracovní konference s členskými státy, výměnu informací s využitím neformální sítě IMPEL.

Dále uvádíme obsah části příroda uvedené zprávy.

Příroda

Dva hlavní právní nástroje zaměřené na ochranu přírody jsou směrnice 79/409/EEC na ochranu volně žijících ptáků („směrnice o ptácích“) a směrnice 92/43/EEC o ochraně přírodních stanovišť volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin („směrnice

o stanovištích“). Směrnice o ptácích je nejstarším předpisem legislativy EU na ochranu přírody. Vytváří jednotný systém na ochranu volně žijících ptáků EU. Směrnice o stanovištích je vlajkovým příspěvkem EU k ochraně světové biologické rozmanitosti. Stanovuje jednotný komplexní systém pro okruh živočichů a rostlin a stejně tak pro výběr přírodních stanovišť. Směrnice o stanovištích dala také možnost vytvoření, do června 1998, soustavy Natura 2000, která zahrnuje území zvláštní ochrany (SPAs – Special Protection Areas) určených podle směrnice o ochraně volně žijících ptáků a lokality navržené členskými státy podle směrnice o stanovištích.

Pokud jde o převedení směrnice o volně žijících ptácích do národního práva, zůstalo nedořešeno jen malé množství neshod. V roce 2003 musela Evropská komise pokračovat v řízení pro porušení práva proti některým členským státům, jmenovitě se to týkalo období lovu a postupů, které nejsou v souladu se směrnicí. Podle rozsudku z 27. února 2003 (právní případ C-415/01), Evropský soudní dvůr rozhodl proti Belgii pro nedostatky legislativy v určení hranic SPAs (ptáčích oblastí) a ve vytvoření nezbytného závazného právního ochranného režimu pro SPAs. Komise zahájila proti Belgii postup pro porušení práva podle článku 228 Smlouvy ES.

V posledních letech bylo mnoho sporů pokud jde o soulad myslivosti s určitými požadavky směrnice o volně žijících ptácích. Spor je často podporován lišíci se výklady těchto požadavků. Později Komise publikovala o myslivosti dokument, který měl za úkol objasnit požadavky na myslivost vyplývající ze směrnice o ptácích. Tento výkladový dokument, podložený nejlepšími dostupnými vědeckými údaji, je vázán celkovými ochrannými cíli směrnice a plně respektuje právní rámec, jak je interpretován precedenčním právem Evropského soudu.

Je třeba zdůraznit, že v soudním nálezu o předběžné otázce z 16. října 2003 (případ C-182/02 Liga na ochranu ptáků a ostatní – ¹⁾ viz redakci připojený rozsudek na konci článku) Evropský soudní dvůr prohlásil, že směrnice na ochranu volně žijících ptáků předem neomezuje účinnost národního zákona členského státu v případě rekreačního lovu volně žijících ptáků během období, kdy požívají zvláštní ochrany. Soud nicméně vysvětlil, že musí být splněna řada přísných podmínek. Zejména by nemělo být v konkrétním případě při omezení účinnosti směrnice opomenuto žádné jiné uspokojivé řešení; pokud by byl lov povolen, musí proběhnout pod přísným dohledem a na základě výběru; měl by být omezen na malé množství určitých druhů ptáků a nesmí vést k poškození populace ptáků z hlediska jejího zachování na uspokojivé úrovni.

Konečné datum pro oznámení o plnění opatření pro směrnici o stanovištích vypršelo v červnu 1994.

V mnoha případech je převedení povinností vyplývajících ze směrnice do národního práva (transpozice) stále nedostatečné, zvláště pokud jde o článek 6 o ochraně zvláštních oblastí ochrany lokalit, které mají být zřízeny a články 12 a 16 o ochraně druhů. Během roku 2003 Komise rozhodla o podání žaloby na Finsko a Spojené království k Evropskému soudu na základě nedostatků v jejich národní legislativě, která má plnit směrnici o stanovištích. Soudní dvůr také odsoudil některé členské státy pro to, že nedokázaly zohlednit v národní legislativě některá významná opatření směrnice (případ C-75/01 týkající se Lucemburska a případ C-72/02 týkající se Portugalska). Komise také zahájila řízení pro porušení práva podle článku 228 Smlouvy ES proti Lucembursku, protože se nepodřídilo dřívějšímu rozsudku Evropského soudního dvora.

Tak jako v minulosti zůstává základním problémem v plnění směrnice o ochraně volně žijících ptáků a směrnice o ochraně stanovišť jejich špatné používání. Na jedné straně, klasifikace území zvláštní ochrany (SPAs) a výběr navrhovaných lokalit významných pro Společenství (SCI – Site of Community Importance) pro zahrnutí do sítě Natura 2000 zůstávají problematické. Na druhé straně nedostatečná ochrana těchto lokalit před pokračujícími aktivitami nebo novými projekty se stává významným problémem, který se také odráží ve vzrůstajícím počtu případů porušení práva.

V mnoha členských státech je existujících SPAs pro ptáky ještě příliš málo nebo pokrývají příliš malou oblast. Strategie Komise ukazuje spíše na iniciování obecného postupu pro porušení práva, než aby byl zahajován postup pro porušení práva vždy za jednu lokalitu po druhé. Během roku 2003 Komise rozhodla o podání žaloby na Španělsko a Irsko Evropskému soudnímu dvoru pro jejich selhání ve zřízení dostatečného počtu SPAs pro volně žijící ptáky. Soud také rozhodl ve stejné věci proti Finsku (případ C-240/00) a proti Itálii (případ C-378/01). Komise zahájila řízení pro porušení práva podle článku 228 Smlouvy ES proti Itálii.

Pokud jde o SCI – lokality významné pro Společenství, Komise pokračovala v řízení pro porušení práva

proti několika členským státům, jejichž výběr lokalit je buď neuspokojivý nebo nevyhovují stanoveným závěrům z biogeografických seminářů. Komise musela zahájit řízení pro porušení práva podle článku 228 proti Německu, protože se nepodřídilo dřívějšímu rozsudku Evropského soudu (případ C-07/1999).

Přetrvávají problémy týkající se zvláštního ochranného režimu podle článku 4(4) směrnice o ochraně volně žijících ptáků nebo článku 6(2) – (4) směrnice o stanovištích, tj. špatně uplatňovaný nebo pominutý zvláštní ochranný režim ve vztahu k různým aktivitám významně zasahujícím cíle ochrany, stanoviště nebo druhy. V této věci bylo v průběhu roku 2003 zahájeno proti řadě členských států řízení pro porušení práva a Komise rozhodla o podání žaloby na Rakousko a Řecko k Evropskému soudnímu dvoru.

Problémy s plněním směrnice o stanovištích mohou také vzniknout pokud jde o ochranu nikoliv vybraných lokalit, ale druhů. Článek 12 směrnice zřizuje přísný ochranný režim pro druhy přílohy IV(a), od kterého se mohou členské státy odchýlit pouze za podmínek stanovených v článku 16(1) a (2). Během roku 2003 Komise zaslala zdůvodněná stanoviska řadě členských států, že nejsou v souladu s přísným režimem ochrany stanoveným v článku 12 směrnice. Komise rozhodla o podání žaloby na Španělsko Evropskému soudnímu dvoru z důvodů užívání nevýběrových metod odchytu do pastí, jako jsou oka pro regulaci lišek. Komise je znepokojena, že se těmito metodami také odchyťávají některé druhy přísně chráněné podle směrnice, jako je rys pardálový.

Směrnice 1999/22/EC, která se týká držení volně žijících živočichů v zoologických zahradách má za cíl chránit volně žijící živočichy a chránit biologickou rozmanitost zajišťováním licencí a inspekci zoologických zahrad v EU, a tím zabezpečovat a posilovat základní úlohu, kterou musí mít zoologické zahrady v ochraně živočichů. Konečné datum pro přenesení povinností směrnice do národní legislativy bylo 9. duben 2002. Během roku 2003 podala Komise na Itálii, Německo a Řecko žalobu k Evropskému soudnímu dvoru, protože tyto státy nepřijaly všechna nezbytná opatření pro plnění této směrnice.

¹⁾*Rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci C-182/02 ze dne 16.10.2003 Liga na ochranu ptactva / Francie (Žádost francouzské Conseil de l'État o předběžné rozhodnutí o výkladu čl. 9 odst.1 písm. c) směrnice č. 79/409/EHS)*

1. Čl. 9 odst. 1 písm. c) směrnice Rady č. 79/409/EHS ze dne 2. dubna 1979 o ochraně volně žijících druhů ptáků dovozuje členskému státu, odchýlně upravit doby lovu jednotlivých druhů ptáků, které vyplývají z cílů uvedených s přihlédnutím k čl. 7 odst. 4 směrnice o ptácích.

2. Podle čl. 9 odst. 1 písm. c) směrnice o ptácích lze lov povolit jen pokud:

- neexistuje jiné uspokojivé řešení; tato podmínka by nebyla splněna zejména tehdy, pokud by opatření, které by v odchýlné právní úpravě umožňovalo lov, pouze směřovalo k tomu, prodloužit pro určité ptačí druhy v určitých územích doby lovu, které již vyplývají z čl. 7 směrnice,
- bude upraven tak, že bude probíhat jen za přísně kontrolovaných podmínek a na základě výběru,
- bude se týkat jen určitých ptačích druhů a v malém množství a
- v odchylce bude uvedeno:
 - a) pro jaké ptačí druhy platí odchylky,
 - b) prostředky, zařízení nebo způsoby, povolené pro lov (odchyt), resp. usmrcování,
 - c) charakter rizik a časové a místní okolnosti, za kterých lze takové odchylky vydat,
 - d) orgán veřejné správy, který je oprávněn vyhlásit, že požadované podmínky nastaly a rozhodnout, jaké prostředky, zařízení nebo metody mohou být použity, za jakých omezení a kým a které kontroly budou prováděny.

Překlad rozsudku od JUDr. Vojtěcha Stejskala, Ph.D. z jeho článku:

Stanovení odchýlné úpravy dob a podmínek lovu ptačích druhů podle směrnice č. 79/409/EHS, o ochraně volně žijících druhů ptáků - časopis České právo životního prostředí č. 4/2003 (10); zde je možné také nalézt podrobné objasnění celého rozsudku.

Jak jsem potkal Matku stromů

Jan Plesník

„S někým zajímavým tě seznámím,“ říká indický kolega. Píše se únor 2002 a pod střešou plátěného stanu, postaveného na zahradě ústředí UNEP (Programu OSN pro životní prostředí) v nairobské čtvrti Gigiri, trávíme přestávku na čaj a kávu.

U jednoho stolu postává usměvavá žena, oblečená přesně podle tradiční africké módy. Ta se řídí dvěma základními pravidly. Za prvé, musíte na sebe, a to včetně hlavy, dostat co nejvíce textilu. Za druhé, barev musí látka obsahovat co nejvíce – a nutně nemusejí ladit.

Po nezbytném představení se bavíme – jak jinak – o lesích. Vysvětluji, že vědecký panel Úmluvy o biologické rozmanitosti (SBSTTA-CBD) připravil odborně podloženou revizi pracovního programu o lesní biodiverzitě, a to nejen podle názoru mé maličkosti. Ostatně, představitelé Greenpeace mi nakonec na závěrečném zasedání symbolickou motorovou pilu nepředali. Nová známá mě potěšila tvrzením, že experti označili diskusi, která proběhla na 7. zasedání SBSTTA v Montrealu v listopadu 2001, za odborně nejhodnotnější debatu o světových lesích, jaká byla až dosud v rámci OSN vedena. Neříkám to proto, že bych trpěl abstinenciími příznaky nedostatku chvály, ale proto, že se odsouhlasenému tematickému programu z odborného hlediska dá vytknout asi jen málo co. Upozorňuji, že jsme sice sestavili příslušná doporučení, týkající se ochrany a péče o lesní ekosystémy v celosvětovém měřítku, ale že politické rozhodnutí padne za necelé dva měsíce v nizozemském Haagu. Právě tam se totiž sejdou zástupci všech zemí, které na sebe převzaly závazky Úmluvy o biologické rozmanitosti. Přitom Úmluva o biologické rozmanitosti zůstává v tuto chvíli po té, co opakované pokusy sjednat mezinárodní právní normu o lesích ztroskotaly v samých začátcích, jediným legislativním nástrojem s celosvětovou působností, který může napomoci současnou situaci zlepšit. (I když po bitvě bývá každý generálem, naše obavy se bohužel naplnily. V Haagu zástupci rozvojových zemí, které propachtovaly značnou část svého lesního bohatství zahraničním firmám na léta dopředu, pohrozili odchodem z jednacího sálu, takže z pracovního programu vypadla jako nepochybná priorita ochrana nebo udržitelné využívání původních tropických lesů.)

Na oplátku se dozvídám, že chránit původní lesní ekosystémy a zalesňovat vhodné biotopy lze s úspěchem i v zemích, které čelily nebo ještě čelí hladomoru. Večer v hotelu vyndávám z kapsy navštívenku. Wangari Maathiová, čtu na ni.

Život jako houpačka

Poté, co norský Nobelův výbor udělil 8. října 2004 Wangari Maathiově Nobelovu cenu za mír, stal se životní příběh sympatické keňské ženy známým po celém světě. Proto se v dalších řádcích omezíme jen na základní informace.

Ilustrační kresba

Jiří Šlitr 1969

Wangari Maathaiová přišla na svět v r. 1940, tedy v době, kdy byla její domovina součástí Britské východní Afriky. O tom, že neskončí jako naprostá většina vrstevnic, rozhodlo její nepřehlédnutelné nadání, doprovázené nezbytnou pílí. Základní univerzitní vzdělání získala v polovině 60. let na ženské dominikánské koleji v americkém státě Kansas. Symbolickou čepici magistry přírodních věd si nasadila na hlavu v pennsylvánském Pittsburghu. Stalo se tak v čase, kdy bratři Kennedyové trpělivě přesvědčovali bělošskou většinu, že zrovnoprávnění Afroameričanů je v jejím vlastním zájmu, kdy jiný nositel Nobelovy ceny za mír Martin Luther King jr. měl sen, že je konečně svobodný, a kdy černošské čtvrti amerických velkoměst hořely spalujícími plameny. Právě tady si Wangari Maathaiová předsevzala, že bude usilovat o zlepšení postavení žen na černém kontinentě a že se současně zaměří na péči o životní prostředí. Pittsburgh, v němž se soustřeďoval těžký průmysl a těžba uhlí, se v polovině 60. let pyšnil nechvalnou nálepkou nejšpinavějšího města světa a jeho ulice pravidelně zaplňovali demonstranti s transparenty o tom, že dýchají vlastní lhostejnost.

Protože německá veterinární anatomie, kterou si Maathaiová zvolila jako svůj obor, patří k naprosté světové špičce, přesídlila do Evropy. Nicméně studia dokončila už v Nairobi, kde v r. 1971 získala jako vůbec první žena ze střední a východní Afriky titul doktorky filozofie (Ph.D.). Ale to nestačilo. V zemi, kde se ženy mají podle zažitých zvyklostí věnovat náročné péči

o domácnost a obdivně vzhlížet na manžela, si dovolila neslýchané. Nejenže se stala docentkou, ale katedru veterinární anatomie a později celou veterinární fakultu na nairobské univerzitě v polovině 70. let i řídila. Vyvolala tím zuřivý odpor nejen svých kolegů, ale i části posluchačů.

Ve stejné době Wangari Maathaiová přišla s nápadem vytvořit ve své vlasti masovou organizaci, zaměřenou na pěstování stromů a na záchranu existujících lesů. Uvádí se, že první stromky zasadila do země sama na malé zahrádce za domem, v němž žila její rodina. Vzniklo tak hnutí *Zelený pás*. Jeho členky začaly pěstovat semenáčky stromů ve školkách a vysazovat je na veřejné půdě, tedy nejvíce na školních a církevních pozemcích. Od r. 1976 v Keni vysadily na 20 milionů stromů. V mnoha oblastech země se rychle šíří poušť a venkovské obyvatelstvo je existenčně závislé na palivovém dřevu. Úspěch akce podnítil v r. 1986 vytvoření celoafrického hnutí se stejným názvem. V Tanzanii, Ugandě, Malawi či Etiopii zasadily ženy dalších 10 milionů stromů. V r. 1989 konstatovala zpráva UNEP, že místo stovky stromů pokácených na africkém kontinentě lidé vysadí jen devět. Velkoplošné odlesňování s sebou přináší řadu těžkostí jako je odnos ornice, znečišťování vodních zdrojů, úbytek hospodářských zvířat a lovné zvěře a již zmiňované problémy, vyvolané nedostatkem dřeva na otop. V začátcích Zeleného pásu se probíhajícími a předpokládanými změnami podnebí zabývalo jen několik specializovaných vědeckovýzkumných pracovišť. Dnes víme, že jsou to právě lesy, které hrají nezastupitelnou roli při zadržování organického uhlíku mimo ovzduší ve své biomase. *„Kácet stromy musíme, protože bez dřeva na otop se naši lidé neobejdou. Musíme ale zajistit, aby vyrostly nové a nedocházelo k poškozování přírody,*“ řekla před lety Maathaiová zpravodajům BBC.

Členky hnutí organizují také kampaně proti zabírání půdy vesničanů bohatými vlastníky a proti kácení státních, kmenových a obecních lesů a jejich nahrazování plantážemi. Jako dobrovolná předsedkyně Národní rady keňských žen a Keňského červeného kříže Maathaiová pochopila, že postavení žen se v této části světa nezmění bez nezbytné osvěty nejen o plánování rodiny, výživě a výchově dětí, ale i o vedení domácích financí a boji proti výsypřítomné korupci.

Bylo jen otázkou času, kdy činnost Wangari Maathaiové narazí na odpor režimu prezidenta Daniela arap Moie. Při různých akcích byla opakovaně zadržena policií a několikrát uvězněna. V r. 1989 zabránila prezidentově klanu, aby ve známém nairobském Parku svobody, jediné rozsáhlé zelené ploše ve městě, postavil šedesátiposchoďový mrakodrap. O dva roky později se stala osobním prezidentovým vězňem a propuštěna byla teprve po protestech světové veřejnosti. Ani tato zkušenost nezměnila její odhodlání, takže se v r. 1998 postavila do čela protestů proti výstavbě nových luxusních hotelů. Keňa získává značnou část příjmů z masové turistiky. To ale podle Maathaiové neznamená, že jí musejí padnout za obět keňské lesy či lépe řečeno jejich zbytky.

Veřejné činnosti musela Wangari Maathaiová přinést i další osobní oběti. Její manžel, který v 70. letech kandidoval na keňského prezidenta a který představuje vzorový příklad afrického intelektuála, sledoval aktivity své manželky s nelibostí. *„Je příliš vzdělaná, příliš silná, příliš úspěšná, příliš tvrdohlavá a jen těžko řiditelná,*“

prohlásil u soudu před dvaceti lety. Na základě tohoto výroku soudce manželství s třemi dětmi po prvním stání rozvedl.

Šťastný konec na obzoru?

Postavení Zeleného pásu a celé občanské společnosti se v Keni výrazně změnilo po té, co byl ve volbách poražen Moi, jenž zemi řídil značně autoritativně téměř čtvrt století. 98 % keňských voličů se vyslovilo pro to, aby v parlamentu zasedala i další funkční období také Maathaiová. Bezprostředně po volbách byla v lednu 2003 jmenována náměstkyní ministra životního prostředí, přírodních zdrojů, planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů. Největšího zadostiučení se Wangari Maathaiové dostalo pochopitelně v říjnu 2004, kdy jako první Afričanka obdržela prestižní Nobelovu cenu míru.

Udělením Nobelovy ceny míru africké aktivistce se navrhovatelé elegantně vyhnuli debatě, zda laureát prosazoval mírové řešení problémů ve světě celý život nebo šlo o jeden významný počín, byť se v minulosti nechoval vždy jako skalní pacifista. Přesto se i kolem Maathaiové vyvojily určité pochyby, z nichž některé zazněly i ve sdělovacích prostředcích v ČR. První se týká námitky, že se Wangari Maathaiová aktivně nevěnovala do řešení žádného válečného konfliktu, a to ani jako vyjednávačka či pracovnice humanitárních misí. Předseda Nobelova výboru Ole Danholt Mjøs stanovisko norských poslanců, kteří vybírají budoucí oceněné, zdůvodnil lakonicky: *„Dnešním rozhodnutím jsme rozšířili pojem míru. Bez dobře fungujícího životního prostředí totiž nemůže být mír.*“

Druhá výhrada se týká skutečnosti, že Wangari Maathaiová překročila akademický Rubikon a zapojila se do hnutí na ochranu životního prostředí, které se neomezuje pouze na sepisování petic. Kromě mírumilovného sázení stromků se jeho členky nerozpakují organizovat protestní akce, během nichž jistě dojde ke střetům s policií nebo politickými protivníky, v horším případě s oběma. To je pochopitelně pravda, ale jen částečná. O tom, že oponenti Maathaiové nejsou žádní beránci, vypovídá výmluvně skutečnost, že ji při jednom z protestů policie zmlátila do bezvědomí, že při sázení stromků v Karurském obecném lese ji vážně zranili pro změnu političtí odpůrci a že musela být několikrát ošetřena po zásahu slzným plynem. Na druhou stranu ani brutalita protivníků, propastné rozdíly mezi hospodářsky vyspělým Severem a černým kontinentem a soucítění s vlastním národem ji neopravňují k výroku, že HIV vir vytvořili biotechnologové a že jej do Afriky záměrně zavlekl neurčený bílý vědec proto, aby zničil černé. Ačkoliv Maathaiová uvedený kontroverzní výrok vzala zpět, jenom tak nahrála zastáncům obdobných názorů.

Osobně si Wangari Maathaiové vážím pro jednu nepochybnou skutečnost. Pod tlakem pozitivní diskriminace se věhlasné americké univerzity doslova přetahují o špičkové černošské studenty přípravek, aby naplnily povinné procento posluchačů tmavé pleti nejen hráči baseballu, košíkové či amerického fotbalu. Maathaiová by si podmínky přijetí na místo profesora na univerzitách v USA mohla diktovat – a nikdo by se nedivil. Přesto od svých studií žije v zemi, kde se narodila.

Dr. Wangari Maathaiová, pro Keňany jednoduše Matka stromů, ukázala svým vzestupem příklad části

V současnosti zůstala z původní rozlohy lesů a křovinných porostů v Keni jen necelá 2 %. Poušť a polopoušť se rozšiřuje zejména na severu a severovýchodě země Foto J. Plesník

Původní nebo alespoň přírodě blízké lesy se v Keni udržely ponejvíce v horských oblastech: obrázek pochází ze střední části země, kde spadne průměrně nejvíce srážek Foto J. Plesník

světa, kde i v době elektronické pošty, genových manipulací a nanotechnologií je žena považována za vybavení chýše. Obyvatele Země, kteří přemýšlejí o tom, v jakém prostředí budeme žít už v blízké budoucnosti, zase názorně přesvědčila, že lze rozum-

ným způsobem spojit akademickou kariéru, konkrétní užitečnou péči o životní prostředí, činnost aktivistky v místním, celostátním i mezinárodním měřítku a neutichající snahu o prosazení základních lidských práv a svobod.

Ochrana pobřeží a obnova stanovišť

Existuje málo přírodních stanovišť, která se vytvářejí a přetvářejí před našima očima. Podél pobřeží je však možné najít nespočet míst, která jsou stále v pohybu. Písečné duny, pobřežní hlinitojílovité sedimenty i písčité pláže jsou v pohybu při přílivu a odlivu a stálém vlnobití stejně jako útesy, které se občas řítí. Anglické pobřeží měří kolem 8 000 km a je velmi různorodé. Od impozantních křídových útesů Kentu a Sussexu po větrem bičované bahenní nánosy a mokřiny pobřeží Irska a východní Anglie. Všem těmto stanovištím je společné to, že značně trpí dřívějšími zásahy a současným využíváním. Územími prioritního zájmu by měly být například slané močály, které jsou stále ničeny. V Británii se počítá, že se jich zničí kolem 100 hektarů ročně. Jen v samotném Essexu mezi 40 – 50 ha za rok. Je to zejména tím, že jsou od moře odděleny hrázemi proti moři a současně jsou zatlačovány rozvojovými aktivitami podél pobřeží. Podle přírodních podmínek dochází na pobřeží někde k erozi, jinde k usazování písku a bahna. Takže příroda udržuje svou vlastní rovnováhu. Člověk ji však narušuje svými činnostmi. Mnoho přírodních stanovišť však zcela závisí na přírodních změnách, aby se mohl zachovat jejich biologický charakter.

Počítá se, že předpovídané klimatické změny způsobí extrémnější výkyvy počasí a více bouří. Je proto třeba nalézt trvale udržitelné řešení ochrany pobřeží, usměrnění pobřežní eroze a zajistit ochranu pří-

rodních stanovišť. Řešení se hledá především v nově stanovené pobřežní čáře, která by umožňovala zaplavování níže ležících pozemků. Ty by se regenerovaly na slaniska a byly by také první překážkou při ochraně pozemků při pobřeží proti moři. Bude však jistě obtížné přesvědčit místní obyvatele, že je třeba zrušit staré zdi budované na ochranu proti moři a že to bude lepší cesta ochrany před záplavami.

V mořské strategii English Nature jsou uvedeny cíle:

- chránit, ozdravit a kde je to možné obnovit celkovou kvalitu pobřeží a moří Anglie, jejich přirozené procesy a s tím spojenou geodiverzitu a biodiverzitu,
- zvýšit pochopení životního prostředí pobřeží a moře, jejich přírodních procesů a dopad lidských aktivit na ně,
- podpořit a zlepšit využití přírodních zdrojů způsobem šetrným vůči životnímu prostředí, aby byly zajištěny dlouhodobé sociální a ekonomické přínosy pro všechny,

- podporovat veřejné pochopení a uznávání hodnot pobřežního a mořského prostředí hledat větší zapojení pro přizpůsobování změny a ve vytváření nových rozvojových koncepcí.

Hluboký členitý záliv řeky Humber na východě Anglie je dnes místem, kde se na velkém území realizuje nový plán ochrany pobřeží spojeného s obnovou původních přírodních stanovišť.

English Nature 76/2004

bo

Dářská rašeliniště – návrh pSCI v CHKO Žďárské vrchy

V kraji Vysočina bylo navrženo do národního seznamu 55 evropsky významných lokalit (pSCI). Do seznamu bylo zařazeno i 13 lokalit ležících v chráněné krajinné oblasti Žďárské vrchy, mezi nimi také Dářská rašeliniště.

Dářská rašeliniště (pSCI CZ0614053) o rozloze 390,44 ha se nachází asi 8 km severozápadně od Žďáru nad Sázavou, mezi obcemi Radostín, Škrdlovice, Karlov, Vojnův Městec a Polnička, v blízkosti rybníka Velké Dářko. Lokalita je zároveň nejrozsáhlejším a nehlubším rašeliništěm Českomoravské vrchoviny a zahrnuje dvě národní přírodní rezervace (NPR) – Velké Dářko a Radošinské rašeliniště.

Podloží sniženy v Dářské brázdě jsou vápnité glaukonitické pískovce a slínovce křídového výběžku Dlouhé meze České křídové tabule, s kvarterními písčitymi a jílovými překryvy. Plochá rašelinná sníženina na rozvodí s bifurkací vod do řek Sázavy a Doubravy leží v nadmořské výšce 618 - 623 m n.m. Rašeliniště typu přechodového vrchoviště vzniklo překrytím starších slatinových vrstev, vytvořených zarůstáním mělkého preboreálního jezera kyselou vrchovištní

rašelinou rašeliníko-suchopýrovou s příměsí dřevin. Vrstva organozemě (rašeliny) zde dosahuje až 330 cm. Zachovala se zde rašeliništní společenstva s porostem borovice blatky a řada chráněných a ohrožených druhů rostlin a živočichů. Nyní je území pokryto lesním porostem rašelinných borů přecházejícím v dřívě těžené části v mozaiku sukcesních stadií rašeliništních společenstev, mokřadů a ostricových porostů s dřevinnými nálety. **Hlavním předmětem ochrany jsou stanoviště** rašelinný les - rozloha v lokalitě 183,2 ha, acidofilní smrčiny (*Vaccinio-Piceetea*) - 33,9 ha, přechodová rašeliniště a trasoviště - 36,0 ha, bezkolenkové louky na vápnitých, rašelinných nebo hlinito-jílovitých půdách (*Molinion caeruleae*) - 7,3 ha; **z živočichů** vázka jasnokvrnná.

Předjednávání

Hlavním bodem jednání při předjednávání návrhu této lokality pSCI s vlastníkem pozemků bylo vedení hranice a hrazení újm z omezeného hospodaření. Hranice lokality byla mírně upravena, ostatní vyrovnání je před-

Přechodová rašeliniště

Blatkový bor

mětem řízení mezi vlastníkem a Ministerstvem životního prostředí.

P. Miklová, J. Čejka

Bambusy a světový obchod

Bambusovité (*Bambusoideae*) jsou subtropické a tropické trávy s těžištěm výskytu v jihovýchodní Asii. Skládají se z kořene, duté dřevnaté a článkovité lodyhy a párovitých kožovitých listů. Ty

Bambusovité (*Bambusoideae*) se vyskytují zejména v jihovýchodní Asii. Obrázek přibližuje porost těchto trav v Kuala Selangor v kontinentální Malajsi
Foto J. Plesník

mají jen výjimečně vytvořený řapík: většinou je čepel na bázi pouze kolínkatě oddělena od pochvy. V době dešťů, než některé dosáhnou výšky až 40 m, rostou bambusovité rychlostí i několika decimetrů za den. Bambus je dobře známý tvrdostí a odolností, které mu propůjčuje vysoký obsah kyseliny křemičité v tkáních. Odhaduje se, že v současnosti existuje 1 250 druhů bambusovitých, tvořících 75 rodů.

Uvedené trávy lidé využívají skutečně rozmanitým způsobem, a to téměř všechny jejich části. Pevná stébla zůstávají v tropech i subtropicech nejběžnějším stavebním materiálem. Budují se z něj nejen domy, ale i mosty a konstrukce, rozvádějí vodu po rýžovištích. Ze stonků se zhotovují sečné zbraně i foukačky, z listů rohože a klobouky. Dříve se z bambusu vyráběl tradičním způsobem dokonce i papír. Hmo-

ta, podobná škrobu, kterou vyměšují kolínka starších stébel, obsahuje značné množství zmiňované kyseliny křemičité. Používá se na výrobu léčiv proti četným chorobám a na přípravu přírodních parfémů. Z bambusové hmoty se vaří pivo, topí se jí a krmí dobytek. Měkké mladé výhonky dobře znají příznivci čínské, japonské a thajské kuchyně.

V důsledku velkoplošného ničení lesů v tropech a subtropích musíme některé druhy bambusovitých hodnotit jako ohrožené. Jak upozorňuje Ch.H. KEONG (*TRAFFIC Bull*, 19, 116, 2003), vážným problémem v rozumném využívání zmiňovaných trav zůstává fakt, že nemáme k dispozici aktuální údaje o tom, nakolik může mezinárodní obchod ohrozit existenci přinejmenším některých těchto komerčně zajímavých druhů planě rostoucích rostlin. Výrazně zlepšit situaci by mohl *Harmonizovaný systém popisu a kódování obchodních položek (HS)*. Pomocí něj dnes zaznamenáváme 98 % světového obchodu. Celníci a obchodníci ze 186 zemí jím vykazují informace o původu zboží, druhu výrobku, celních poplatcích, vnitrostátních daních a regulaci obchodu. HS tak umožňuje sledovat pohyb nebezpečných výrobků a naplňovat dohody, uzavřené v rámci Světové obchodní organizace (*World Trade Organisation*, WTO). Proto by napomohlo, kdyby bylo kódem HS označeno více výrobků z bambusu než dosud. Spolu s jiným oblíbeným rostlinným materiálem, rattanem (ten se ovšem získává z liánovitých palem jihovýchodní Asie) se na světovém obchodě bambus podílí 7 miliardami USD (189 miliardami Kč). Pro srovnání uvedme, že objem globálního obchodu se odhaduje u banánů na 5 miliard a u bavlny na 6 miliard USD.

Marcela Plesníková

„Strážci květeny“ ve Švédsku

Švédsko je velký a řídce osídlený severský evropský stát. Nicméně i tam je zdánlivě málo ohrožená autochtonní planá květena na ústupu působením civilizačních vlivů velmi podobných těm, které známe z jižnější Evropy. Například naprostá většina dosud rozlehlých boreálních jehličnatých lesů je intenzivně hospodářsky využívána a jen málo rozlehlějších pralesů tohoto biomu uniklo velkoplošným těžbám a výsadbám mladých monokultur.

Poměrně málokde se ve Švédsku zachovaly souvisléjší dlouhověkové pralesové porosty: monitoring ohrožených druhů v takovém biotopu

Proto je na místě dobrá péče o ohrožené druhy rostlin, v níž Švédsko stojí na jednom z předních míst v celoevropském měřítku. V místě proslulém linneovskou tradicí (ta je ve Švédsku pečlivě pěstována a viditelně přispívá k dobrému vztahu obyvatelstva k rostlinstvu) – Uppsale – sídlí švédské středisko pro druhy flóry a fauny – **ArtDatabanken**. Je součástí univerzity zemědělských věd, zaměstnává na 30 stálých pracovníků a čerpá z výsledků činnosti dalších dvou set specialistů. Řídí je Torleif Ingelög, i našim botanikům a ochranářům dobře známý současný prezident mezinárodního sdružení PLANTA EUROPA.

Již před ním zájem o květenu ve Švédsku šlechtil známý botanik Nils Dahlbek, který po celých 36 let neděli co neděli vyprávěl v rozhlasu (mimochodem, ve Švédsku nejdéle běžící rozhlasový pořad!) o pokladech a zajíma-

Jedna z nejpěknějších severských rostlin – bylinný ostružiník arktický (*Rubus arcticus*) s nápadnými tmavě růžovofialovými květy ve Švédsku na červeném seznamu není, v některých jiných pobaltských státech však ano. Všechny snímky foto Jan Čeřovský

vostech švédské přírody. Ten byl také otcem myšlenky vytvořit k záchraně mizejících rostlin skupinu „Strážci květeny“. Jejich činnost, dále rozvíjená Ingelögem, začala v roce 1987 s finanční podporou švédské národní větve Světového fondu na ochranu přírody – WWF.

V současnosti je ve Švédsku činných kolem pěti set strážců květeny. Monitorují na 300 druhů cévnatých rostlin z národního červeného seznamu a asi 100 ohrožených nižších rostlin. Tato činnost, řízená institucí *ArtDatabanken*, pokrývá všech 21 švédských provincií. Konají ji hlavně starší lidé (nejmladšími členy skupiny jsou čtyřicátníci) – muži i větší počet žen. Výsledky svého monitorování hlásí do Uppsaly, o praktické ochraně jednají s provinciálními správními orgány, kterým ve Švédsku

Ostře sledována je legendární severská orchidej *Calypso bulbosa*, druh švédského červeného seznamu

v záležitostech ochrany přírody náleží výkonná pravomoc. Zdůrazňována je potřeba spolupráce s majiteli pozemků: ta obvykle nečiní vůbec žádné potíže, právě prý díky již zmíněné linneovské tradici. „Strážci květeny“ jsou celkem volným dobrovolným sdružením s jedním koordinátorem v každé provincii. Formalitami jsou zatěžováni minimálně: například celkem bohaté finanční prostředky jsou poukazovány prostřednictvím regionálních botanických společností, jejich výše se řídí počty rostlin sledovaných v předcházejícím roce a jejich využití závisí zcela na místních potřebách a místních rozhodnutích – ať už jsou hrazeny pohonné hmoty na cesty do terénu nebo vydána lokální flóra. V současných letech strážci květeny ročně navštěvují a kontrolují více než 3 500 z celkově odhadovaných 6 000 švédských lokalit ohrožených rostlin.

Plant Talk 37/August 2004

-nč-

O kontrolách, sankcích a o ČIŽP v CITES

Plnění závazků České republiky vůči Washingtonské úmluvě (CITES) zajišťují prostřednictvím práva Evropského společenství Ministerstvo životního prostředí (výkonný orgán), Agentura ochrany přírody a krajiny ČR (vědecký orgán), krajské úřady (registrační orgány) a Celní správa (celní úřady). Kontroly a sankce za nedodržování podmínek platných právních předpisů jsou doménou České inspekce životního prostředí.

Schéma kontrol, které inspekce provádí na celém území našeho státu je v zásadě jednoduché, prakticky se však jedná o velmi rozsáhlou činnost. Jednak jsou to kontroly hraniční a jednak vnitrozemské.

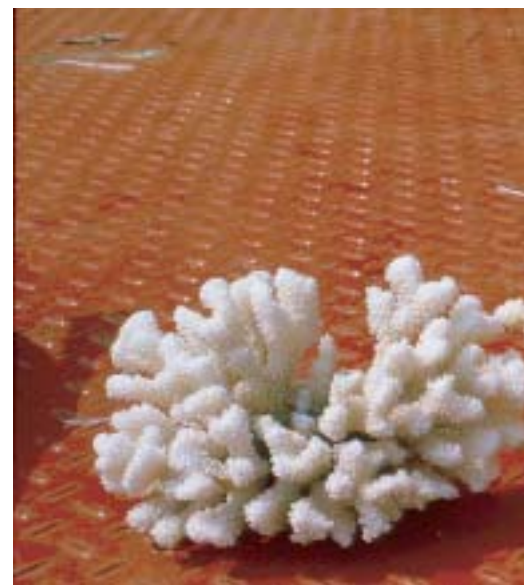
V rámci kontrol na hranicích funguje inspekce jako odborný orgán pro celní správu (celní úřady) s naplní právního a biologického (zoologického – botanického) poradce. Se vstupem do EU se zredukoval počet kontrol na silničních hraničních přechodech, které byly do té doby součástí aktivit celních úřadů a operativních zásahů inspekce. To však neznamená, že by celní kontroly a součinnost na hranicích navždy skončila. Při kontrolách na hranicích se i nyní odhalují nelegální převozy exemplářů, které byly do Evropské unie přivezeny v rozporu s evropským právním systémem. Nejčastějšími pašovanými druhy jsou papoušci, želvy a další druhy plazů, zejména ještěři a hadi. V uplynulých letech došlo k desítkám zadržení pašovaných papoušků v PET lahvích, ve dvojitém dně nákladních vozidel nebo v ukrytých zavazadlech automobilů. Od rosol po ary a kakadu.

V současné době je bezesporu nejaktivnější hranice ČR na ruzyňském letišti v Praze. I zde má působnost ČIŽP bohatou historií. Každoročně jsou zde inspekci provedeny stovky kontrol, z nichž vyplývají méně či více

závažná provinění. Nejhorší a společensky nejzávažnější jsou zadržení „klasických“ pašeráků živých zvířat a rostlin. Mezi nejbrutálnější patří například odhalení nezákonného dovozu 260 chameleonů *Chamaeleo hoehneli* a *Chamaeleo jacksoni* a téměř 70 želv skalních (*Malacochersus tornieri*) nacených v příručních zavazadlech jednoho návštěvníka Keni nebo pokus o propašování 40 exemplářů želv paprscitých (*Geochelone radiata*) v cestovním kufříku českého cestujícího z ostrova Mauritius. Za velmi tragické je nutné považovat sérii pokusů o propašování varanů, kraitů a dalších vzácných plazů z Indonésie v cestovních kufrech a za nehorázných podmínek. Pašeráci často volí nejrůznější způsoby ilegálních dovozů ať již přímým dovozem, kdy v příručních zavazadlech pod špinavým osobním prádlem ukrývají své kontrabandy s nadějí, že bez úhony projdou celními kontrolami nebo si zásilky nechávají poslat prostřednictvím přepravních společností. Takto byla zjištěna celá řada případů nezákonných dovozů ať již neživých exemplářů preparovaných kober monoklových (*Naja kaouthia*), výrobků z kraitů mřížkových (*Python reticulatus*) a kraitů *Python bivittatus*, ptyasů velkookých (*Ptyas mucosus*) nebo živých hroznýšovců duhových (*Epicrates cenchria*), hroznýšků třípruhých (*Lichanura trivirgata*), hroznýšků pestrých (*Eryx colubrinus*) a kraitů diamantových (*Morelia spilota*). Inspekce na letišti kontroluje všechny zásilky rostlinného a živočišného původu. Některé z těchto kontrol jsou nejen neradostné, neboť součástí došlých zvířat je množství uhynulých exemplářů, ale také značně dramatické, zejména když se jedná o dovozy jedovatých hadů typu zmijí rodů *Echis*, *Cerastes* nebo *Bittis*, či mamb západoafrických (*Dendroaspis viridis*) a kober *Naja melanoleuca*, a kober černokrkých (*Naja nigricollis*) a podobně. Dokonce

se stalo, že v zásilce z Ghany došlo k záměně obsahu pytlů s označením *Varanus* za kobry a mamby distributorem. Téměř dokonalá past na kontrolní orgány. Předmětem dovozů nejsou jen plazi, ale i papoušci nebo malé druhy opic typu kotulů, tamarinů nebo malp. Z důvodu operativní spolupráce s Celním úřadem Ruzyně, bylo proto v areálu letiště zřízeno detašované pracoviště ČIŽP. Tento systém byl uplatněn po analýzách trendů v Evropě (Holandsko, SRN, Francie, Velká Británie a další) i v jiných zemích světa (USA, Kanada, Jihoafrická republika, Austrálie, Nový Zéland, atd.).

Kontroly zásilek rostlin a zvířat na hranicích jsou prováděny také na vylívacích postách a celních úřadech pro kamionovou dopravu. Před-

← Zadržený kontejner s pašovanými dovozy

Koráli a želvy, jež byli součástí nelegálního dovozu
Všechny snímky
foto K. Kerouš
→

mětem dovozu jsou v těchto případech neživé exempláře motýlů a dalších bezobratlých nebo výrobky typu suvenýrů. I zde dochází k zadržení exemplářů při pokusech o jejich nelegální dovozy. Tyto kontroly musí být prováděny nanejvýš důkladně, protože pašované exempláře jsou často ukryty v nedostupných místech zásilky na dně přepravních beden. Takto byly v jedné zásilce objeveny motýli *Troides magellanus*, v další zase *Troides rhadamantus* nebo druhy rodu *Ornithoptera*. Samostatnou kapitolou jsou nezákonné dovozy občanů z Vietnamu, kteří si vozí zázračnou medicínu v podobě kober a jiných hadů naložených v alkoholu nebo turisté nakupující jako suvenýry z exotických zemí sušené hlavy aligátorů a mnohdy velmi neuměle preparované exempláře krokodýlů, kajmanek nebo leguánů.

K nesrovnalostem se zákony dochází někdy i kontrolou jiného zboží, jakým jsou například trofeje antilop, pakoňů, zeber, paviánů, levhartů nebo prasat bradavičnatých,

**Záběr z dovozu
hroznýšů
královských
(*Boa constrictor*)**

**Ocelot velký –
kontroly v rámci
ČR prokázaly, že
chovatelé zcela
ignorují podmínky
jejich držení, které
jim ukládá zákon**

dovezených lidmi, kteří si dopřáli loveckou anabázi v Africe. Často bylo zjištěno porušení zákonů při dovozu neidentifikovatelných pilulek, tobolek a kapslí, souhrnně nazývaných tradiční čínskou medicínou.

Jiný typ činnosti inspekce představují tuzemské kontroly, zahrnující kontroly obchodů s kožešinami, potravinami (kaviár apod.), koženými výrobky. Rozmáhá se využívání exotických zvířat (želvy, krokodýli, hadi, žraloci) v luxusních gastronomických zařízeních k přípravě netradičních pokrmů. Předmětem dalších kontrol jsou prodejny živých zvířat (tzv. zooprodejny) a dále prodejní výstavy a burzy, kde jsou předmětem kontrol rostliny (sukulenty, kaktusy, orchideje), obojživelníci, plazi a ptáci. Zvláštní zaměření pak inspekce uplatňuje v případě chovatelů, ať již zájmové nebo obchodně zaměřených. Právem inspekce je v takových případech požadovat od majitelů živých zvířat a prodejců výrobků z exemplářů CITES jejich původ a způsob nabytí.

I v těchto případech je velmi často zjištěno porušování zákona. Nejběžnější je opomíjení povinné registrace a označování chovaných jedinců nezaměnitelným způsobem. Kromě těchto deliktů se stále častěji objevují nevysvětlitelné nálezy želv ve volné přírodě. Následná šetření pak prokazují, že je jejich majitelé zakoupili bez požadovaných dokla-

**Snímek z letiště při dovozu zásilky plazů
(*Acanthosaura* sp.)**

Leguán zelený (*Iguana iguana*) je předmětem častých dovozů z Latinské Ameriky

***Varanus gouldii* je častým předmětem kontrol u chovatelů plazů**

dů (registračních listů). Z řešených případů také vyplývá, že celá řada profesionálních chovatelů záměrně opomíjí povinnosti, které jim ze zákona plynou a prodávají své odchovy nelegálně. Zajímavostí je, že se jedná i o takové druhy zvířat, jakými jsou oceloti, druhy velkých papoušků rodu Amazona či Ara nebo vzácné drápkaté opičky.

Situace při kontrolách jsou ve většině případů klidné a probíhají v duchu vzájemně korektního dialogu s kontrolovanými subjekty. Existují však i kontroly s dramatickými průběhy. Za všechny hovoří případ, který se odehrál v jedné obci na Českomoravské vrchovině, kde byla

inspekce vyzvána ke kontrole celkem 80 jedinců trnorepů rodu *Uromastix*, evidentně propašovaných ze severní Afriky. Při příchodu pracovníci inspekce zjistili, že ještěři se již na místě nenacházejí a jejich majitel zmizení odůvodnil tvrzením, že mu všechny přes noc sežrala kuna. Své vysvětlení byl ochoten uvést do protokolu z kontroly. Tento úsměvný případ samozřejmě skončil pokutou.

V poslední době inspekce odhaluje další typ podvodů, který spočívá ve falzifikaci dokladů (registračních listů). I tyto případy jsou závažným správním deliktem, za který mohou být uloženy vysoké finanční sankce. Pokuty jsou nedílnou součástí práce ČÍŽP, která

Výrobky z exemplářů CITES (krajta mřížkováná) zabavené pro nelegální dovoz do ČR

Kontrolou tohoto tygra bylo zjištěno, že je držen bez registračního listu a bez nezaměnitelného označení

Probosciger aterrinus vzácný druh kakadua, který je zájem chovatelů hlavně z ekonomických důvodů

vede ročně stovky přestupkových řízení a správních řízení za porušování zákonných předpisů. Vstupem do EU byly hranice finančních sankcí posunuty až na 200.000,-Kč u fyzických osob a na 1.500.000,-Kč pro právnické a podnikající osoby.

Za formu potrestání inspekce považuje také odebrání exemplářů nebo zboží, které bylo do Evropské unie (České republiky) prokazatelně dovezeno nelegálně nebo u kterého nebyl prokázán původ, či legální způsob jeho nabytí. V případě pašeráků je tento postup uplatňován automaticky, při tuzemských kontrolách závisí odebrání na výsledcích velmi důkladně vedeného řízení, při kterém jsou objektivně vyhodnoceny všechny získané a zjištěné skutečnosti. Ve většině případů se jedná o práci někdy až

detektivního charakteru.

Kromě kontrol a sankcí ČIŽP disponuje pravomocí ukládat ze zákona nápravná opatření v podobě nařízení řádného označení exemplářů, provedení jeho dodatečné registrace, výměny nebo opravy údajů v registračních listech a podobně. Svými rozhodnutími tak inspekce přispívá k uvedení nezákonné situace do náležitého právního stavu. V této pravomoci je třeba vidět velký přínos, který dokazuje, že zájem a práce inspektorů zdaleka nespočívá jen v neoblíbeném pokutování osob.

Kontroly a jejich protagonisté jsou bezesporu platnou a nedílnou součástí každého právního systému demokratického světa. Kdyby kontroly a kontrolori neexistovali, asi těžko by někdo odvedl daně, koupil si jízdenku ve veřejné dopravě nebo respektoval dopravní předpisy. Přesto kontroly a jejich vykonavatelé patří mezi neoblíbené a často neprávem kritizované subjekty. Z praktické zkušenosti je zřejmé i určitá forma snižování společenského profilu a postavení osob, které se na tuto

Zrůdně preparovaný exemplář kajmanky dravé, jako suvenýr z exotické dovolené

Pohled do pytle s varany bezprostředně po jejich dovozu na letišti Ruzyně

řeholi většinou ze svého vlastního přesvědčení daly.

Obchod je obchod a peníze jsou peníze. Toto krédo vyznává stále více osob dnešní ekonomizující se společnosti. Příroda je věcí veřejnou a příroda nezná hranice pozemků, států nebo ekonomicko-politických uspořádání světa. Kromě komerčního využívání přírodních zdrojů, které nám poskytuje, podmiňuje a bude podmiňovat život na Zemi. Proto byly zcela logicky a právem vytvořeny zákony na její ochranu. A zákon bez kontroly a sankcí za jeho nedodržování je pouhou formalitou na popsaném papíře.

Česká inspekce životního prostředí je dnes nedílným prvkem státního kontrolního systému na úseku životního prostředí, včetně ochrany přírody a stala se součástí i mezinárodního mechanismu, který byl vytvořen k ochraně celosvětových přírodních hodnot.

Karel Kerouš

SUMMARY

Enforcement of CITES in the Czech Republic

Implementation of the Washington Convention (CITES) in the Czech Republic is accomplished, through the EU legislation, by the Ministry of Environment (management authority), Agency for Nature Conservation and Landscape Protection (scientific authority), regional administrative authorities (bodies responsible for obligatory registration) and customs offices. The Czech Environmental Inspectorate is responsible for checks and penalties in case of infringement. It also provides zoological, botanical and legal advice to customs offices when carrying out checks at the border.

At present, the Ruzyně airport in Prague is the most active border of the Czech Republic. Every year, the inspectorate carries out hundreds of checks there. Cases of smuggling of live animals and plants are not uncommon and they are a serious guilt. Among the most brutal ones, an illegal import of 260 chameleons *Chamaeleo hoehneltii* and *C. jacksoni* and almost 70 pancake tortoises (*Malacochersus tornieri*) tucked in a cabin luggage of a visitor to Kenya, or an attempt to smuggle 40 individuals of radiated tortoises (*Geochelone radiata*) hidden in a suitcase of a Czech coming back from Mauritius can be mentioned. Similarly, a series of attempts to smuggle monitor lizards, pythons and other rare reptiles from Indonesia, transported under poor conditions in suitcases, was recorded. Using various ways, smugglers try to import illegally non-living specimens - prepared Bengal cobras (*Naja kaouthia*), products from pythons (*Python reticulatus*, *P. bivittatus*), common ratsnakes (*Ptyas mucosus*); as well as live animals - rainbow boas (*Epicrates cenchria*), rosy boas (*Lichanura trivirgata*), sand boas (*Eryx colubrinus*) and carpet pythons

(*Morelia spilota*). At the airport, the inspectorate checks all shipments containing plants and animals. Some of these checks are not only frustrating, since many dead individuals are found among the animals, but also quite dramatic, especially when poisonous snakes, such as vipers of the genera *Echis*, *Cerastes* or *Bittis*, western green mambas (*Dendroaspis viridis*) and cobras (*Naja melanoleuca*, *N. nigricollis*) are imported. In one case, bags coming from Ghana labelled by the distributor as monitor lizards actually contained cobras and mambas. Besides reptiles, parrots and small species of monkeys, such as squirrel monkeys, marmosets or capuchin monkeys are also often imported. To ensure operative functioning and effective co-operation with the Ruzyně customs office, a detached office of the inspectorate has been established at the airport. This system has been adopted following trends in Europe (Netherlands, Germany, France, UK and others) and other countries of the world (USA, Canada, South Africa, Australia, New Zealand etc.).

Checks of shipments containing plants and animals are also carried out at clearance and customs offices for haulage. Another group of cases are illegal imports by Vietnamese people who bring elixirs, such as alcohol with macerated cobras and other snakes, or by tourists buying dried heads of alligators and poor-quality prepared specimens of crocodiles, snapping turtles or iguanas as souvenirs from exotic countries. Offences against the law are also sometimes found during checks of other kinds of shipments, such as trophies of antelopes, gnus, zebras, baboons, leopards or warthogs, imported by hunters from Africa. Many cases of infringement have been recorded among imported articles of the so-called traditional Chinese medicine - various unidentifiable pills and capsules.

The inspectorate also carries out inland checks, including shops selling furs, food (caviar etc.) or leather products. A new trend is the use of exotic animals (turtles, crocodiles, snakes, sharks) in luxurious restaurants. Pet shops are also subjected to checks, as well as sales exhibitions and fairs, where plants (succulents, cactuses, orchids), amphibians, reptiles and birds can be found. Special attention is paid to animal breeders, both fanciers and commercial breeders. The inspectorate is entitled to ask the owners of live animals and dealers with products from CITES specimens to prove their origin and the way of acquisition. Offences against the law are often recorded here as well. The commonest cases include neglecting of the obligatory registration and unmistakable identification of the individuals being in care. Falsification of registration documents is another type of fraud. These cases also are serious offences and can be punished with high penalties, which are a part of the work of the inspectorate. By joining the EU, penalty limits have been increased up to 200 thousands CZK for natural persons and 1,500 thousands CZK for corporate bodies. Confiscation of specimens or goods which have been imported to the EU (Czech Republic) illegally, or their origin or legal acquisition have not been proved, is acknowledged as a form of punishment. Besides checks and penalties, the inspectorate is entitled to impose corrective measures - proper identification of the specimens, their additional registration, changes of registration documents etc.

The Czech Environmental Inspectorate is an integral part of the governmental control system in environmental issues, including nature conservation, and has also become a part of an international mechanism established to protect global natural values.

Budoucnost raroha velkého z pohledu CITES a arabských sokolníků

Barbora Houdková

Ne náhodou se setkání věnované problematice využití dravců z volné přírody pro účely sokolnictví konalo v hlavním městě Spojených arabských emirátů, Abu Dhabi. Setkání proběhlo pod patronátem Sekretariátu Úmluvy o mezinárodním obchodu ohroženými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami, která je známá pod svou oficiální zkratkou CITES a vědeckého orgánu CITES Spojených arabských emirátů Environment Research and Wildlife Development Agency (ERWDA). Jedním z impulsů k setkání byla alarmující zpráva agentury ERWDA o současném stavu volně žijící populace raroha velkého (*Falco cherrug*), zejména o míře obchodu s tímto druhem, na kterém se nejvíce podílejí právě bohaté země Arabského poloostrova. K jednání byly přizvány významné areálové země jako jsou Čína, Mongolsko, Rusko či Kazachstán, dále cílové země, kde je roroh nejvíce využíván k sokolnictví – Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty, Katar, Kuvajt a v neposlední řadě země, které mají zkušenosti s umělým odchovem dravců a s jejich ochranou ve volné přírodě – mj. Německo, Maďarsko, Velká Británie, Kanada a také Česká republika. Celkem se zúčastnili 42 zástupci ze 17 států a zástupci tří nevládních organizací (BirdLife International, Griefvogelzuchtverband a International Association for Falconry and Conservation of Birds of Prey). Již zvolené místo jednání, pětihvězdičkový Beach Rotana Hotel & Towers v Abu Dhabi, nenechalo nikoho na pochybách, že se nacházíme v jedné z nejbohatších zemí světa. Následující řádky jsou souhrnem informací získaných přímo na jednání z oficiálních vystoupení, dále z kuloárových diskusí a materiálů poskytnutých pořadatelskými institucemi.

Jediná státní nemocnice určená pouze pro sokolovité dravce ve Spojených arabských emirátech. Kromě lékařských zákroků provádí rovněž registraci a čipování dravců. Zaměřuje se rovněž na osvětu mezi sokolníky, aby se snižovala vysoká úmrtnost sokolnických dravců v důsledku neodborného zacházení. V roce 2003 zde ošetřili přes 3000 dravců

Foto Barbora Houdková

Okolí luxusní komerční odchovny sokolů nedaleko Dubaje s venkovní rozletovou halou o rozměrech 100 x 100 x 25 m. V současnosti je v zařízení téměř 300 dospělých dravců, v roce 2004 odchovali více než 100 mláďat. Všichni odchovanci jsou značeni uzavřeným kroužkem, značná je produkce mezidruhových kříženců
Foto Martin Ptáček

Jde ještě o udržitelné využívání?

Roroh velký je nejoblíbenějším sokolnickým využívaným dravcem v zemích Arabského poloostrova. Na počátku 90. let byla celosvětová populace odhadována na 35 000 – 40 000 párů (J. del HOYO, A. ELLIOT, J. SARGATAL eds. (1994): Handbook of the Birds of the World. Vol. 2. New World Vultures to Guinea fowl. Lynx Edicions, Barcelona.), s dodatkem, že populace není dostatečně prozkoumána. Jiné odhady početnosti na základě dat dodaných areálovými státy i počty uváděné organizací BirdLife International činí nově pouhých 3 500 - 9 000 párů

s poklesem za posledních 13 let o více než 60 %. Při tomto tempu ubývání má roroh velký ve volné přírodě vyhlídky na přežití mizivé a do pěti let by mohl být zcela vyhuben. Nově byl druh navržen k zařazení do Červené knihy ohrožených druhů IUCN jako „ohrožený – Endangered“.

Roroh velký je zařazen v příloze CITES II, obchod s jedinci z volné přírody tedy není zakázán, ale podléhá systému vývozních a dovozních povolení, která by měla být vydána jen tehdy, jestliže je země vývozu i dovozu ubezpečena, že odebráním z přírody nedojde k ohrožení druhu. Legální dovozy však tvoří pouze špičku ledovce, nejvíce dravců se do arabských zemí dostává pašováním. Druh nebyl až donedávna pokládán za příliš ohrožený, zejména asijské populace byly považovány za stabilní, přestože málo prozkoumané. Teprve studie z nedávné doby odhalily, že početnosti udávané z mnoha areálových států jsou spíše záležitostí tradice než seriózních výzkumů. K obrovskému propadu v početnosti došlo zejména u populací v Kazachstánu, Číně a Mongolsku. Vzhledem k euroasijskému typu rozšíření je druh mnohem zranitelnější než blízké příbuzní kosmopolitní sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*) a roroh lovecký (*Falco rusticolus*), rozšířený v palearktické oblasti. Navíc je roroh velký jednoznačně nejoblíbenějším druhem mezi arabskými sokolníky. Značná část dospělé populace je odchytávána při migraci, ať už přímo v arabských zemích nebo v Pákistánu, (který je největším ilegálním vývozcem odchycených rorohů), či v Číně a v severní Africe.

Za hlavní příčiny úbytku populace rorohů velkých jsou považovány především nevratné změny původních biotopů na zemědělsky využívané krajině, dále účinné metody hubení drobných savců (včetně rozšířeného používání jedů) a legální i ilegální odchyt rorohů na hnízdech a během migrace. Jako další problémy jsou uváděny rozsáhlá korupce na všech úrovních, prodej vývozních dokumentů vydávajícími orgány, neexistence kvalitních populačních studií jako základ k odebrání dravců z volné přírody a dobře organizovaný ilegální obchod.

Z výsledků agentury ERWDA založených na terénním výzkumu a na sběru dat ze sokolích nemocnic a center zejména v Saudské Arábii, Spojených arabských emirátech, Kataru a Bahrajnu vyplynulo, že největším dovozcem rorohů velkých z přírody je Saudská Arábie (cca 4000 rorohů ročně). U ostatních zemí včetně Kuvajtu, který nemá vlastní nemocnici pro sokoly, je počet dovezených dravců z volné přírody ročně odhadován na 500 - 1000. Konečný odhad ročně odchycených rorohů velkých pro celý Arabský poloostrov při započtení minimálně 5 % mortality činí 6 800 - 8 400 jedinců. K tomuto alarmujícímu číslu ještě přispívá skutečnost, že i více než 90 % z tohoto počtu jsou samice, které jsou upřednostňovány před samci pro svou až o třetinu větší velikost. Při takto intenzivním odlovu je existence druhu ve volné přírodě odhadována na pouhých 5 - 15 let.

Arabský poloostrov a sokolnictví

Sokolnictví má v zemích arabského poloostrova téměř 2 500 let dlouhou tradici a je Araby vnímáno jako kulturní dědictví přecházející z otce na syna již po mnoho generací. V době, kdy tyto pouštní národy žily tradičním kočovným životem, byl sokolnický vycvičený dravec prostředkem k získání obživy. Postupem času se však sokolnictví stávalo více tradičním sportem, zálibou a v neposlední řadě velmi prestižní záležitostí. Objev ropných ložisek ve 40. letech 20. století znamenal obrovský zlom v životě obyvatel Arabského poloostrova. Díky pohádkovým příjmům plynoucím z prodeje ropy a zemního plynu, přeskočily země jako Saudská Arábie, Spojené arabské emiráty, Omán, Kuvajt či Katar naráz několik století a během několika desetiletí se z ekonomického hlediska postavily po bok nejvyspělejších států světa. Zároveň si však uchovaly atributy typické pro muslimské země – lpění na tradicích, tvrdé zákony (dosud praktikované islámské právo šarija) a moc a bohatství soustředěnou do rukou nejvlivnějších rodin. Původní obyvatelé mají

státem garantovanou vysokou životní úroveň a většinu běžných prací obstarávají přistěhovalci a najatí cizinci.

Rychlé zbohatnutí se promítlo i do tradice sokolnictví. Lovečtí dravci jsou v arabských zemích velmi ceněni a Arabové pro ně chovají stejnou vášň jako pro úspěštilé koně, velbloudy či perské chrty – saluki. Kvalita a počet loveckých dravců odpovídá společenské prestiži jejich majitele, za špičkového sokola platí zájemci astronomické částky, lovecký dravec je častým darem mezi příslušníky bohaté vrstvy a v neposlední řadě se obchod se sokoly stal velmi lukrativní činností. Cena dravce se dříve pohybovala v závislosti na jeho kvalitě mezi 10 - 100 tisíci USD. V současnosti je však již díky četným odchovům výrazně nižší. Bohatí Arabové již dravce nechytají, ale kupují, ptáci jsou po tisících nelegálně dováženi z různých oblastí. Poptávka a vidina vysokých zisků tak dala vzniknout nekontrolovatelnému obchodu s odchycenými dravci, překupníci navíc často nejsou odborníky a ptáci se nezřídka dostávají na trh ve velmi špatném stavu, rovněž mortalita během transportu bývá vysoká. Největšími dodavateli odchycených dravců jsou Pákistán, Írán, Mongolsko a Čína, dále Rusko, Afghánistán, Egypt, Sýrie a Libye. Vybírána jsou jednak mláďata na hnízdech, jednak jsou odchytáváni dospělí ptáci během migrace.

Vzhledem k vysokým teplotám během léta (až 50 °C), však byly donedávna lovy se sokolnickými dravci omezeny jen na zimní období a po sezoně byli dravci vypuštěni, neboť by nepřežili letní vedra. Na další sezonu potom sokolníci během podzimní migrace odchytali nové ptáky. Intenzivní trénink loveckého dravce trvá asi 2-3 týdny. Nejoblíbenějšími druhy jsou roroh velký a sokol stěhovavý. Velmi zajímavým je pro arabské sokolníky také roroh lovecký, zejména pro větší velikost a atraktivní zbarvení. Tento severský druh však špatně snáší vysoké teploty. Značně problematická je i otázka vlastního lovu a tréninku dravců. Nejčastěji lovenou kořistí je drop obojkový – tzv. houbara (*Chlamydotis undulata*), jehož populace v důsledku nadměrného lovu rovněž dramaticky poklesla. Pracovníci ochrany přírody se tak snaží vysvětlit nutnost používání jiného typu kořisti, jako jsou např. králíci, zajáci, bažanti či kachny. Oblíbenou kořistí jsou rovněž dytici (*Burhinus oedipnemus*). S typem kořisti souvisí další nebezpečný jev - selektivní odlov samic, které jsou větší a troufnou si na větší kořist. Podle záznamů z nemocnic pro sokoly tvoří 98 % všech ošetřených dravců právě samice.

V arabských zemích fungují kromě soukromých zařízení šejků i státní nemocnice zaměřené pouze na léčbu sokolů. Od roku 1998 funguje v Saudské Arábii sokolí nemocnice v Rijádu a během 4 let v ní bylo ošetřeno více než 5 000 rorohů velkých pocházejících z volné přírody. Saudská Arábie patří mezi země, kde stále přetrvává upřednostňování odchycených dravců před odchovanými. Také obliba kříženců je v této zemi podle dat z nemocnic mnohem nižší: v letech 2001-2002 zde např. ošetřili pouze asi 60 kříženců oproti 1730 rorohům velkým.

Křížít nebo nekřížít?

Zejména díky cílené propagaci a osvětě vzrůstá v poslední době obliba uměle odchovaných mezdruhových kříženců, kteří jsou větší než sokol stěhovavý, zároveň však lépe snášejí vysoké teploty než čisté formy obou rorohů. Údajně byli první kříženci vyprodukováni pouze jako důkaz, že lze sokoly odchovávat v lidské péči a jejich obliba přišla mnohem později. V současnosti je jim dáván přenos zejména pro jejich velikost a možnost dosáhnout křížením požadovaného fenotypu. Arabští sokolníci nezohledňují druhovou příslušnost – ještě nedávno byl sokol a roroh považován za čtyři samostatné druhy vzhledem k velkému pohlavnímu dimorfismu. Úsměvné je rovněž striktní pojmenovávání samic mužskými jmény.

Šejkové v posledních letech budují nesmírně nákladná klimatizovaná zařízení, ve kterých mohou dravci přežít

celoročně a během léta vyrážejí na lovy do okolních zemí s příznivějším klimatem. Součástí těchto zařízení bývají i soukromé, moderně vybavené veterinární ordinace. Zároveň zaměstnávají odborníky z celého světa (veterináře, sokolníky), kteří se starají o zdravotní stav držených sokolů, případně realizují umělé odchovy a tréninky mladých ptáků. Začínají vznikat i komerční odchovny, které jsou schopné produkovat až stovky mláďat ročně. Problematikým se v této souvislosti jeví arabský zvyk po lovecké sezoně dravce vypustit. Vzhledem k vyšším cenám uměle odchovaných dravců a také díky osvětě již údajně tento zvyk není tolik rozšířený. O tom, co se děje s dravci, kteří již nejsou z jakéhokoliv důvodu pro majitele atraktivní tak lze pouze spekulovat, většina z nich však s největší pravděpodobností končí ve volné přírodě, bez ohledu na to, zda pocházejí z odchytu či odchovu. Hrozba genetické kontaminace divoké populace bezpochyby existuje, dokládá ji i několik konkrétních případů od nás z Maďarska a Německa. Někteří odborníci ji však spíše bagatelizují s poukazem na ojedinělost případů a také na občasnou spontánní hybridizaci ve volné přírodě. V umělých odchovech se však nejedná o ojedinělé případy, ale masovou cílenou produkci a důsledky zatím nemohou být vzhledem ke krátké době objektivně zhodnoceny.

Za zmínku stojí i značný rozdíl ve vnímání zvířat v arabských zemích a např. Evropě či v Americe. Zatímco západní sokolníci se snaží mít se svými loveckými dravci co nejtěsnější vztah a i dravci staří či zranění dožívají většinou v solidních podmínkách, pro Araby jsou podstatné výkonnost, vzhled a dokonalost, na osobní vazby se příliš nehledí a vyskytne-li se zajímavější nabídka, je třeba jí využít. Pták během života může mnohokrát změnit majitele, darovat svého loveckého dravce je velkým znakem přízně. Zcela výmluvným příkladem lpění na dokonalosti je banka peří, existující ve státní sokolní nemocnici v Abu Dhabi. Pokud váš dravec přijde během lovu o některé z ocasních per či o letku, odborníci mu ztracené pero nahradí naprosto stejným nejen tvarem, ale i přesným barevným odstínem a dokonalost je zachována. Na výběr mají několik tisíc vzorků.

Situace ve Spojených arabských emirátech

Na území jen o něco menším než je rozloha České republiky žijí necelé 2 miliony lidí, z toho pouze asi 30 % tvoří původní obyvatelé, ostatní jsou příslušníci jiných arabských národů, dále Indové a Pákistánci, Íránci, Afričané aj. Spojené arabské emiráty jsou smluvní stranou Úmluvy CITES od roku 1990, naplňování jejích závazků však nebylo příliš dodržováno. Zejména díky značné míře nelegálního obchodu s ohroženými druhy a absence jakýchkoliv regulačních opatření na hranicích, v obchodech či na trzích, byl v listopadu 2001 rozhodnutím sekretariátu CITES uvalen zákaz obchodovat s exempláři chráněnými úmluvou CITES se Spojenými arabskými emiráty.

Výsledkem této sankce bylo přijetí nového zákona o regulaci a kontrole mezinárodního obchodu s ohroženými druhy, v kterém jsou zakotveny i sankce za jeho porušení – pokuty a odnětí svobody až na šest měsíců. Zároveň byla zavedena povinná evidence a značení mikročipy sokolnických dravců. V současné době je v Spojených arabských emirátech (SAE) registrováno více než 3 500

Nově vybudovaná soukromá odchovna sokolů šejka Sultana Bin Zayed Al Nahyana. Na počítačích je možno sledovat dění v jednotlivých chovných komorách, které zaznamenávají kamery 24 hodin denně. Součástí odchovny je i klimatizovaná rozletová hala o rozměrech 100 x 25 x 25 m pro trénink mladých ptáků. Náklady na takovéto zařízení se pohybují v přepočtu okolo 130 milionů Kč
Foto Barbora Houdková

legálně držených loveckých dravců. (Všichni dravci zaevidovaní do roka ode dne platnosti nového zákona jsou považováni za legální.) Registr funguje v rámci jediné státní nemocnice v SAE Abu Dhabi Falcon Hospital od června roku 2002 a odhadem je v něm evidováno 75-80 % všech držených dravců v SAE. Výkonný orgán CITES SAE zavedl rovněž vydávání tzv. *falcons passport*, čili jakýchsi cestovních dokladů pro legálně držené dravce, kde je uvedeno značení dravce, jeho majitel a je zde zaznamenáno každé překročení hranice. Od roku 2002 tak bylo vydáno již 4 600 těchto dokladů. Toto opatření má zamezit nekontrolovanému pohybu dravců přes hranice.

V SAE v současnosti probíhá několik projektů zaměřených jednak na větší využívání sokolů pocházejících z umělých odchovů, jednak na navrácení nelegálně dovezených dravců zpět do přírody na vytvářené vhodné lokality. Současně probíhá projekt podpory populací dravců pomocí instalace umělých hnízd v stepních oblastech Mongolska (ERWDA Artificial Nest Project - společný projekt Mongolska, SAE a Velké Británie). Výsledkem otevření nových nemocnic a vydávání veterinárních příruček s radami jak o sokoly pečovat, je lepší přežívání dravců v zajetí. Dříve, zejména díky nemocím jako je aspergilóza, častým otlakům nohou, bakteriálním a parazitárním infekcím či nevyhovující potravě, hynuli ptáci již v prvním roce a vzrůstal tak tlak na volně žijící populace, ze kterých byli dravci doplňováni. Vědecký orgán CITES rovněž zajišťuje péči o dravce zabavené na hranicích či nelegálně dovezené a nabízené na trzích. Snaha podpořit využívání dravců pocházejících z odchovů přinesla rovněž výsledky – v posledních letech klesl počet odchycených rarohů velkých o více než 40 %. Odhaduje se, že ročně je do SAE dovezeno 500 – 1000 odchycených rarohů velkých, nejčastěji z Pákistánu.

Vývoz kříženců 1998-2002 (Zdroj: Sekretariát CITES)						
Země	1998	1999	2000	2001	2002	Celkem
1. Německo	594	668	677	627	782	3348
2. Velká Británie	24	41	66	160	233	524
3. Spojené státy americké	86	98	79	47	62	372
4. Spojené arabské emiráty	24	25	93	69	136	347
5. Rakousko	28	59	67	70	88	312
6. Belgie	52	54	48	29	64	247
7. Česká republika	25	46	29	41	20	161
8. Dánsko	25	25	39	39	31	159

Vyvážíme, ale protože to chcete...

Obecně lze shrnout, že areálové státy jako Kazachstán, Pákistán, Rusko, Mongolsko a Turkmenistán nejsou schopny v současné době dostatečně hlídat stovky a tisíce kilometrů hranic. Očekávají pomoc od bohatých zemí Perského zálivu, kde jejich dravci nejčastěji končí. Chtějí vybudovat speciální odchovny, ze kterých by byli rariozi jednak prodáváni sokolníkům, jednak by byla část navracena do přírody. Metodiku odchovu a finanční podporu očekávají od jiných států. Z Ruska není povoleno vyvážet odchycené dravce, pouze odchované v zajetí, je však otázkou, do jaké míry jsou stávající odchovny pouze „pračkami“ na vybraná mláďata. Poměrně kuriózně vyznělo vyjádření Mongolska, kde žádné rariohy neodchovávají a všechny odchycené dravce vyvázejí. V loňském roce byla vývozní kvóta 300 rariohů – na otázku, jak je kvóta stanovována, odpověděla představitelka Mongolska, že záleží na poptávce. Na dotaz, jaká je velikost populace rariohů velkých v Mongolsku, představitelka po usilovném přemýšlení odpověděla, že číslo zapomněla!! I přes ojediněle udělené vysoké tresty (v Číně byl za pašování 43 rariohů vynesena jeden rozsudek smrti a jedno doživotí), je zřejmé, že nelegální i pololegální obchod bude existovat, dokud bude poptávka. Účinná ochrana v zemích vývozu je z výše uvedených důvodů značně problematická, ale neméně problematická bude zřejmě i snaha regulovat obchod v zemích dovozu.

Německá veterinářka Margit Müllerová představuje zařízení nemocnice. Ve Spojených arabských emirátech jsou v oblasti péče o zvířata a v ochraně přírody často zaměstnáni cizinci. Součástí nemocnice je kromě dokonale vybavených ordinací i 40 samostatných komor pro pacienty a hala určená k přepelčnickým dravcům
Foto Barbora Houdková

Arabské země se bránily nařčení, že všichni pašovní dravci končí u nich, nicméně většina těchto zemí dosud nemá vytvořeny kontrolní mechanismy obchodu a povinnost prokazovat legální původ dravce. Zejména v Saudské Arábii dosud přetrvává tradice využívání divokých rariohů, neradi pracují s odchovanci, neboť tito potřebují speciální trénink a údajně nejsou tak dobří v lovu. V Kataru mezi lidmi dosud neexistuje téměř žádné povědomí o CITES a ohrožených druhích a tradice vypouštění dravců po lovecké sezoně je zde dosud zachována, sokolníci chtějí pouze lovit, ne se o dravce celoročně starat. Údajně zde v posledních letech značně poklesl počet ročně odchycených dravců, a to z prozaického důvodu – dravci se již při migraci v Kataru neobjevují.

Spojené arabské emiráty vyjádřili svůj zájem převzít zodpovědnost za monitoring obchodu ve státech Perského zálivu a rovněž odhodlání potírat ilegální obchod a důsledně dodržovat povinnost prokazovat původ dravce. Tuto myšlenku podpořily i další země, které vyzvaly k větší zainteresovanosti dovozních zemí, které jsou bohaté a mohou vynaložit více pro-

středků na kontrolu dodržování pravidel. V areálových zemích může být vůle s problémem něco dělat, ale naprosto chybí prostředky a ilegální obchod je jen těžko postižitelný. K povinné registraci loveckých dravců se přihlásily všechny přítomné arabské země, otázkou však zůstává, jak moc složité bude pro významné občany těchto států opatřit si dokumenty k libovolnému dravci.

Kolik zbývá času?

Je těžké objektivně zhodnotit současnou situaci rarioha velkého a jeho vyhlídky do budoucna. Terénní výzkumy byly dělány jen na omezeném území, celková početnost populace je spíše odhadována. Negativní vliv selektivního odběru kvalitních samic z populace je však nesporný. Rovněž data z arabských sokolích nemocnic vypovídají o velké „spotřebě“ těchto dravců. Rozhodně větší, než může populace trvale snášet. Data o počtech odchytávaných a dovážených dravců z minulosti neexistují. Arabské země přistoupili k Úmluvě CITES teprve nedávno (SAE 1990, Saudská Arábie 1996, Katar 2001, Kuvajt 2002, Omán a Bahrajn dosud Úmluvu nepodepsaly) a její naplňování rozhodně nebylo a dosud není důsledně dodržováno. Úřední čísla o dovozu a vývozu se od těch skutečných pravděpodobně významně liší. Přestože díky mezinárodnímu tlaku vzrostl v poslední době pocit zodpovědnosti arabských zemí a je patrná snaha problém řešit, jedná se o běh na dlouhou trať. Dokud budou zákony platit pouze pro někoho a ochrana přírody bude fungovat jen jako záliba několika „osvícených“ panovníků, kteří však budou nadále svázáni tradicí, je budoucnost rariohů velkých, a stejně tak dropů obojko- vých, velmi nejistá.

Nigel Collar z BirdLife International během zasedání prohlásil: „Pokud nám zbývá pouhých pět let na záchranu rarioha velkého, je skvělé, že už jsme začali...“ Zároveň vyjádřil své přání, že pokud nebudeme schopni zachránit asijské populace, měli bychom se pokusit podpořit vznik stabilní evropské populace čítající alespoň 500 párů rarioha velkého ve volné přírodě, která nebude ohrožena odchycením ani jinými negativními vlivy.

Obecně převládá názor, že postupné nahrazování divokých rariohů velkých odchovanci, ať už čistou formou nebo kříženci, je v dohledné době jedním z nezbytných kroků ve snaze zachovat populace rarioha ve volné přírodě. Postupné snižování poptávky po divokých dravcích může snížit míru nelegálního obchodu s nimi. Zároveň bylo konstatováno, že přeražení rarioha velkého do přílohy CITES I, by bylo za současné situace kontraproduktivní, neboť by se veškerý obchod přesunul na ilegální rovinu a stal by se ještě obtížnější sledovatelným. Účelná ochrana přirozených biotopů, důsledný a vědecký monitoring populací, vytváření nových hnízdních příležitostí a intenzivní zvyšování povědomí o ochraně druhu zejména v zemích dovozu včetně přísných kontrol legálnosti držení dravců, jsou další nezbytné předpoklady pro zachování tohoto druhu.

Nezbývá než věřit, že se věci pohnou správným směrem. Přestože jednání nepřineslo zcela konkrétní, jednoznačné a okamžité realizovatelné výsledky, bylo dalším krokem ke společnému cíli. A tím je záchrana rarioha velkého ve volné přírodě. Shodly se na tom všechny přítomné země a zavázaly se v rámci svých možností stanovený cíl naplnit. Jen nesmíme postupovat příliš pomalu, rariozi totiž opravdu možná nemají tolik času...

(Autorka pracuje v AOPK ČR, ve vědeckém orgánu CITES ČR.)

Poděkování

Za obětavou pomoc v nesnázích a milou společnost patří můj dík velvyslanckému radovi panu Ing. Jiřímu Brůnovi, panu Saeedu Marzooq Al Naemi a panu MVD. Martinu Ptáčkovi. Díky nim jsou mé zážitky z týdenního služebního pobytu ve Spojených arabských emirátech opravdu nezapomenutelné...

Česká republika se stala smluvní stranou Evropské úmluvy o krajině

Jan Plesník

Téměř šest let od okamžiku, co se v jednom z nepochybných skvostů evropského kulturního dědictví, v italské Florencii, sešla první celoevropská mezivládní konference o krajině, vstoupila *Evropská úmluva o krajině* (*European Landscape Convention*) v platnost. 1. března 2004 se soubor mezinárodních mnohostranných úmluv, zaměřených na problematiku životního prostředí, rozrostl o právní normu, týkající se výlučně krajiny. Stalo se tak po té, kdy úmluvu ratifikovalo deset evropských zemí.

Vláda ČR vyjádřila souhlas s podpisem a ratifikací Evropské úmluvy o krajině na svém zasedání 30. října 2002. 28. listopadu 2002 Česká republika úmluvu podepsala. V souladu s novelou Ústavy ČR bylo přistoupení ke zmiňované konvenci projednáno oběma komorami Parlamentu ČR a po podpisu prezidentem republiky byla úmluva naším státem ratifikována 3. června 2004. **Pro ČR vstoupila Evropská úmluva o krajině v platnost 1. října 2004.**

Protože o Evropské úmluvě o krajině byli čtenáři našeho časopisu podrobně informováni (viz *Ochrana přírody*, 57, 295 – 297, 2002), připomeňme si jen ve stručnosti, v čem spočívají její základní ustanovení:

- Krajina hraje významnou roli z hlediska veřejného zájmu v oblasti kultury, životního prostředí a života společnosti, přispívá k vytváření místní kultury, je základní složkou evropského přírodního a kulturního dědictví a přispívá k spokojenému životu lidí a k udržení evropské identity.
- Pro účely úmluvy je krajina pragmaticky definována jako část území, vnímaná člověkem, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemnou interakcí přírodních anebo antropogenních činitelů. Úmluva tak chápe holisticky krajinu jako v čase se měnící systém. Přitom se nevztahuje pouze na přírodovědecky, historicky nebo esteticky cennou krajinu, ale týká se veškeré krajiny s odůvodněním, že všechny typy krajiny ovlivňují rozhodujícím způsobem prostředí, v němž obyvatelé Evropy

žijí. Konvence tak zahrnuje jak části krajiny, zařazené do Světového kulturního či přírodního dědictví, tak kupř. typickou příměstskou krajinu s nákupními středisky a billboardy, zámecký park či dokonce prostředí lidských sídel. Nicméně, aby bylo vůbec možné text tohoto závazného mezinárodního dokumentu sjednat, má každá smluvní strana možnost vymezit část svého území, kde úmluva z nejrůznějších opodstatněných důvodů platit nebude.

- Cílem úmluvy je zabezpečit ochranu a péči o krajinu a krajinné plánování a organizovat evropskou spolupráci v otázkách, souvisejících s krajinou. Smluvní strany se zavazují zajišťovat dodržování úmluvy svými prostředky, a to v souladu s rozdělením kompetencí mezi jednotlivými odvětvími a s uspořádáním administrativy v rámci určitého státu. Přitom budou brát v úvahu princip subsidiarity tak, jak je definován Evropskou chartou samosprávy (tj. s delegováním celostátních – regionálních – místních kompetencí na nejnížší účelnou úroveň).

- Každý stát – signatář Evropské úmluvy o krajině – dále zakotví ve vlastních právních předpisech princip, podle něhož je krajina podstatnou složkou prostředí lidské populace, výrazem rozmanitosti (diverzity) jejího společného kulturního a přírodního dědictví a základem identity člověka s prostředím. Kromě toho připraví a uskuteční strategie ochrany krajiny, péče o krajinu a krajinné plánování přijetím specifických opatření jako jsou školení, výchova a vzdělávání, uvědomování veřejnosti, výchova odborníků, hodnocení krajiny a stanovení cílů v péči o krajinu.

- Smluvní strany úmluvy dále zabezpečí účast nejširší veřejnosti, místních i regionálních úřadů a dalších partnerů při realizaci výše uvedených strategií a začlení krajinu do strategií, koncepcí a programů urbanismu a regionálního plánování a do státních koncepcí, strategií a programů kulturní, environmentální, zemědělské, sociální a hospodářské politiky, jakož i v ostatních odvětvových strategiích s možným přímým nebo nepřímým vlivem na krajinu.

- Všechny signatářské státy se přijetím úmluvy zavazují k osvětové činnosti zaměřené na občanskou společnost, soukromé organizace a veřejné orgány, výchově specialistů – krajinářů a k proškolení pracovníků profesionálně ovlivňujících krajinu, jakož i k zakotvení krajinných hodnot a úloh spojených s jejich ochranou, péčí a plánováním ve školní výuce. Dále se smluvní strany hlásí k tomu, že budou na svém území mapovat krajinu, analyzovat její charakteristiky, dynamiku a tlaky, pod kterými se mění, a oceňovat je s ohledem na specifické hodnoty přisuzované krajině veřejností a místními a regionálními úřady, dalšími partnery a zainteresovanými stranami. Významnou a také dlouho diskutovanou povinností státu, který Evropskou úmluvu o krajině ratifikuje, přijme nebo schválí, zůstává nutnost stanovit pro určené a hodnocené části krajiny cíle jejich kvality. V praxi to znamená nutnost formulovat tyto cíle (čili jak má kvalitní krajina vypadat),

Více než polovinu území České republiky tvoří stejně jako na evropském kontinentě zemědělsky využívaná krajina (Benešovsko)

Lužní biotopy patří mezi druhově nejbohatší části středoevropské krajiny a mohou hrát významnou roli při omezování důsledků katastrofálních záplav. Na obrázku Novořecké močály na Třeboňsku

**Krajina je nejen místem, kde lidé žijí, ale i zdrojem estetických zážitků
Všechny snímky
foto J. Plesník**

a to nikoli pouze na mapách či v představách krajinných plánovačů či vědců-teoretiků, ale po konzultaci se širokou veřejností.

● Skutečně účinná ochrana a péče o krajinu a krajinné plánování na evropském kontinentě nejsou dost dobře myslitelné bez mezinárodní spolupráce, uskutečňované prostřednictvím mezinárodních strategií a programů. Tato spolupráce se podle textu úmluvy nesoustřeďuje jen na odbornou a vědeckou kooperaci, ale zahrnuje i vzájemné informování o všech otázkách, jichž se úmluva dotýká. Smluvní strany by také měly podporovat přeshraniční spolupráci na místní a regionální úrovni a tam, kde je to nezbytné, připravovat a realizovat společné programy, týkající se krajiny. Místní a regionální úřady a jejich seskupení i nevládní organizace mohou být za mimořádný příspěvek k ochraně a péči o krajinu a za krajinné plánování, které mohou sloužit ostatním územním úřadům v Evropě jako příklad, oceněny *Cenou za krajinu Rady Evropy*.

Garanci nad přípravou, sjednáním a naplňováním Evropské úmluvy o krajině převzala mezinárodní mezivládní organizace s celoevropskou působností, Rada Evropy (RE), sídlící od r. 1949 v historickém francouzském městě Štrasburk. Jednou z podmínek některých vlivných evropských zemí již při sjednávání smlouvy bylo, že v rámci RE nevzniknou v souvislosti s přijetím úmluvy žádné nové instituce ani další organizační jednotky. Realizace úmluvy se proto stala společnou záležitostí Řídícího výboru RE pro kulturní dědictví (CDPAT) a Výboru pro činnost RE v oblasti biologické a krajinné rozmanitosti (CO-DBP). Úlohu sekretariátu Evropské úmluvy o krajině plní oddělení regionálního plánování a krajiny RE.

K 7. únoru 2005 se smluvními stranami Evropské úmluvy o krajině stalo 16 evropských zemí, dalších 13 ji podepsalo. Úmluva je otevřena k ratifikaci i Evropským

společenstvím (ES). Protože se společné stanovisko všech členských států Evropské unie (EU), jež by mohlo vyústit v přijetí právní normy nebo společné politiky k ochraně a péči o krajinu, připravuje, ES zatím uvedenou konvenci nepodepsala. V listopadu 2001 a 2002 se ve Štrasburku uskutečnily konference smluvních a signatářských zemí Evropské úmluvy o krajině. Od r. 2001 bylo na téma *Evropská krajina* organizováno Radou Evropy několik seminářů a kulatých stolů. Ve dnech 17. – 18. června 2004 hostil Štrasburk konferenci, uspořádanou u příležitosti vstupu Evropské úmluvy o krajině v platnost, a společné zasedání CDPAT a CO-DBP, fungující jako konference smluvních stran a pozorovatelů úmluvy.

Závěr

Význam Evropské úmluvy o krajině spočívá především v tom, že krajinu nechápe jen z čistě přírodovědeckého hlediska, ale že současně oceňuje její kulturní, historické, etické, estetické i další sociální hodnoty. Proto není založena jen na ochraně krajiny, tedy na zakonzervování jejího současného stavu, ale stejný důraz klade i na aktivní péči o ni a na rozumné plánování jejího dalšího vývoje. Právě skutečnost, že se úmluva zaměřuje na krajinu na našem kontinentě jako celek, naznačuje její výrazně meziresortní a mezioborový charakter. Na rozdíl od některých jiných mezinárodních právních norem nebyla Evropská úmluva o krajině sjednána z podnětu osvícených odborníků či několika politicky silných států, ale vznikla „ze spodu“, z iniciativy Kongresu místních a regionálních samospráv Rady Evropy. Z tohoto důvodu počítá s tím, že na současný i budoucí vzhled krajiny v šířeji pojaté Evropě budou mít odpovídající vliv občané, kteří v ní žijí a kterých se vývoj krajiny na našem kontinentě bezprostředně dotýká, ať již prostřednictvím místních a občanských samospráv nebo občanských sdružení.

Zaostřeno na botanicky významná území

Velká pozornost ekologicky orientované veřejnosti, odborníků a médií je v současné době věnována územím vybraným na základě celoplošného mapování biotopů ČR v rámci soustavy Natura 2000, tzv. naturová území (SAC, Special Area of Conservation – zvláštní oblasti ochrany) pro země EU. Svě zhodnocení zde nalezla i významná ptačí území (IBA, Important Bird Areas), jejichž identifikaci a výběru se ornitologové v rámci evropského projektu věnují již více než deset let.

Zaměřením a významem obdobný projekt botanicky významná území (IPA, Important Plant Areas) je ve srovnání s těmito aktivitami o něco mladší. Myšlenka se zrodila hned na 1. konferenci vznikajícího nevládního sdružení na ochranu planých rostlin, Planta Europa v Hyères v roce 1995, našla pochopení a podporu, zejména tehdejšího prezidenta Planta Europa Jana Čerovského, ale i mnoha dalších předních evropských botaniků, díky nimž byl návrh identifikace a výběru botanicky významných území rozpracován v metodiku a celoevropský projekt, v současnosti rozšiřovaný i na další kontinenty.

Cíl projektu je do určité míry vyjádřen v charakteristice botanicky významného území, jako přírodního nebo přírodě blízkého území, které vykazuje mimořádné botanické bohatství anebo hostící vynikající soubor vzácných, ohrožených anebo endemických druhů rostlin a nebo vegetaci vysoké botanické hodnoty. Záměrem projektu je zajistit, že tato území, vybraná jako v Evropě nejvýznamnější pro rostliny, budou adekvátně chráněna a řízena tak, aby byla zachována kontinuální existence jak populací rostlin, tak i biotopů. Označení botanicky významné území neznámé zákonnou kategorií ochrany, tato území jsou vybírána na základě odborného, vědeckého zhodnocení za použití kritérií a nejnovějších informací a expertních znalostí (za součinnosti vědeckých a regionálních expertů). Kritéria výběru zahrnují všechny skupiny rostlin a houby. Označení vybraného území jako botanicky významného však nezastiňuje, spíše zdůrazňuje, jeho další význam.

Projektu botanicky významná území byl věnován i jeden hlavní blok referátů a diskuse na 4. konferenci Planta Europa ve španělské Valencii, 16.-20.9.2004. Konference se konala pod záštitou vlády regionu a provincie za účasti asi 250 zástupců téměř všech evropských zemí z vědeckých a ochranných institucí i mezinárodních orgánů a organizací (IUCN, SBSTTA, Rada Evropy, Plantlife Int., REC aj.).

Hlavním záměrem konference bylo posoudit světovou a evropskou strategii ochrany rostlin.

Sierra de Javalambre (1800 m n. m.), horská mikrozervace jedinečné flóry Valencie

Španělský endemit
Erodium celtibericum Pau nalezený
na vrcholu Pico
Javalambre roku
1987 botanikem
Guy-Georges
Guittoneau

Tomu bylo uzpůsobeno i uspořádání pěti pracovních seminářů, kde zazněly názory na současný i budoucí vývoj a naplňování obou strategií:

1. Identifikace botanicky významných území v Evropě.
2. Vědecký výzkum, ochrana *ex situ* a úloha botanických zahrad.
3. Ochrana evropské rostlinné rozmanitosti *in situ*.
4. Udržitelný rozvoj a rostlinná biodiverzita zejména ve vztahu k lesnímu hospodářství, zemědělství a hospodářskému využívání planě rostoucích rostlin.
5. Výchova, vzdělávání a uvědomělost širší veřejnosti.

Jednotlivé úkoly Evropské strategie byly hodnoceny na základě získaných zkušeností s jejich plněním, na pěti strategických tvůrčích diskusích (např. problém hodnocení IPA do budoucna). Doporučení některých změn, úprav a doplnění, které z těchto skupin vzešly, byla shrnuta na následném společném zasedání všech účastníků.

Vzhledem k množství účastníků a šíři problematiky, bylo téžistě prezentace přesunuto do diskuse u posterů k uvedeným tematickým okruhům, které byly ve velkém množství (134 posterů) instalovány ve venkovních plátěných stanech v místní botanické zahradě, v jejíž sálech se konference konala. Z ČR byly vystaveny 4 odborné panely, účastníků bylo celkem deset, neboť ČR má již tři členy sdružení Planta Europa (AOPK ČR, ÚKE AV ČR, Správa NP České Švýcarsko). Jan Plesník z AOPK ČR vystoupil v zahajovací části konference, kde promluvil jako představitel Poradního orgánu pro vědecké, technické a technologické záležitosti Úmluvy o biologické rozmanitosti (SBSTTA CBD). Jan Čerovský se spoluúčastnil na organizaci konference a zejména pracovního bloku 5. Oba zůstávají poradci řídicího výboru Planta Europa, jehož novým řádným členem byl ve volbách zvolen Handrij Härtel ze Správy CHKO České Švýcarsko. Prezidentem PE zůstává T. Ingelög ze Švédska, za předsedu řídicího výboru byl zvolen J. W. Sneepe z Nizozemí. K vyvrcholení konference patřilo udělování vyznamenání – tři Stříbrné listy. Nejvyšší ocenění (cena Jean-Paul Gallanda) dostal anglický popularizátor a prezident britské organizace Plantlife, D. Bellamy za vynikající práci pro ochranu evropských rostlin.

Významnou součástí konference bylo veřejné zasedání Bernské skupiny pro rostliny, o to významnější, že se konference konala právě ve dnech 25. výročí vzniku Bernské úmluvy.

Na závěr uspořádali organizátoři pro účastníky konference, stále ještě za teplého a slunného počasí, dvě exkurze. Krátká, půldenní, zaměřená na téma *ex situ* ochrana vedla do nedaleké Lesnické banky semen. Delší, celodenní exkurze zavedla účastníky konference do horské oblasti Javalambre v kraji Aragon, s ukázkou několika území cenných z hlediska ochrany planě rostoucích rostlin.

Zdenka Podhájská

Program péče o krajinu v CHKO Orlické hory

1. Podpora genofondu populace jedle bělokoré v NPR Trčkov (k.ú. Trčkov, okr. Rychnov nad Kněžnou)

Předmětem ochrany NPR Trčkov jsou vysoce produkční a geneticky cenné smíšené porosty smrku ztepilého, buku lesního a jedle bělokoré. Přibližně 5% podíl jedle bělokoré tvoří jednotlivé stromy až skupinky ve věku 180 let, střední výšce 36 m a výčetní tloušťce 55 až 110 cm. Několik jedinců je uznáno jako výběrové stromy určené ke sběru reprodukčního materiálu. Systematický sběr jedlových šišek začal v roce 1996. V létě jsou vytipovány stromy s dobrou úrodou vhodné ke sběru. V polovině srpna je proveden kontrolní sběr šišek z několika stromů. Řezem šišek je zkontrolován počet plných semen pro určení efektivity sběru a rozbořem je odhadnuta optimální doba sběru. Vlastní sběr je proveden neškodnou horolezeckou technikou obvykle na konci září. Šišky jsou odvezeny pověřenému školkaři, který provede vyluštění a podzimní výsev. Sazenice schopné výsadby jsou vypěstovány za 5 let a jsou použity k obnově lesa na vhodných místech NPR i širším okolí. Nutná je ochrana sadby oplocením proti škodám zvěří.

Od roku 1996 se na území NPR sbírá ročně 50 – 150 kg šišek jedle v ceně 2 – 7,5 tisíc Kč. V roce 2004 bylo sebráno 129 kg šišek v ceně 6579,- Kč. Sběr šišek jedle bělokoré probíhá i v jiných cenných lokalitách CHKO Orlické hory s celkovými ročními náklady 10 – 35 tis. Kč.

2. Výskyt a likvidace bolševníku velkolepého „*Heracleum mantegazzianum*” Somm. et Lev.” v CHKO Orlické hory

Podle dochovaných informací dovlekli bolševník velkolepý do Orlických hor chalupáři jako okrasnou a medonosnou rostlinu. Správa CHKO se tímto problémem začala zabývat v roce 1986, po upozornění dobrovolnými strážci přírody na šíření tohoto druhu podle vodních toků v oblasti. Od této doby byla prováděna mechanická likvidace bez systematického podchycení Správou CHKO opět dobrovolnými strážci. Porosty byly koseny a vyřezávány. V r. 1993 jsme po jarní inventarizaci výskytu usoudili, že stav začíná být alarmující (několik ploch o souvislém

výskytu o rozměrech 50 x 30 m a velké množství roztroušeného výskytu v oblasti). Správa CHKO začala používat k likvidaci chemický přípravek ROUNDUP. Účinnost postřiku byla velmi dobrá, postříkané rostliny byly totálně zničeny. Na uvolněném prostoru se v měsíci září objevily mladé rostlinky bolševníku, které vyklíčily ze zásoby semen v půdě. V r. 1994 jsme likvidaci bolševníku velkolepého zařadili do opatření řízené péče. V r. 1996 byl postřik proveden na konci května a následovně na konci měsíce července (deštivé jaro a léto způsobilo lavinovitý nárůst bolševníku a rozšíření ploch - náklady dosáhly 50.000,- Kč) Od r. 1996 provádíme likvidaci 2x za rok přípravkem ROUNDUP - biaktiv. Předpokládáme, že likvidační doba bude značně dlouhá. Podle našich zjištění se bolševník velkolepý vyskytuje v katastru těchto obcí: Olešnice v Orlických horách,

Jednoleté jedlové semenáčky ve školce

Sazenice jedle v individuální ochraně oplocením

Neškodný sběr šišek

Deštné v Orlických horách, Sedloňov v Orlických horách, Říčky v Orlických horách, Rokytnice v Orlických horách, Bartošovice v Orlických horách, Skuhrov nad Bělou, Nebeská Rybná, Orlické Záhoří, Bedřichovka, Zdobnice, Zelenka.

Jednoznačně lze konstatovat úbytek souvislých ploch, ale ještě stále narůstá počet míst, kde se bolševník objevuje nově. Na některých lokalitách se účinnost opatření projevuje několikaletou absencí této rostliny a opětovným výskytem v různě dlouhém intervalu. V současné době Správa CHKO Orlické hory vydává každoročně z prostředků PPK 45.000,- Kč na likvidaci této neupůvodní a nebezpečné rostliny.

3. Sečení horské louky na Šerlichu (k. ú. Deštné, býv. okr. Rychnov nad Kněžnou)

Motivem sečení této lokality je její jedinečnost v rámci CHKO. Jedná se o jedinou rozsáhlejší louku ležící na hřebeni Orlických hor. Tvoří ji převážně druhově chudé, suché smilkové trávníky (s výskytem prhy arniky) a místy i vlhkomilná travinobylinná vegetace s výskytem několika ohrožených druhů (např. prstnatec májový, úpolín nejvyšší).

Horská luční enkláva Šerlich byla v minulosti mnohem rozsáhlejší. V druhé polovině 20. století však byla z velké části zalesněna. Zbývající louky byly až do konce 80. let 20. století intenzivně sečeny a hnojeny. Po tomto způsobu obhospodařování a násled-

Horská louka na Šerlichu

Nově vytvořená tůň

ném patnáctiletém období jakékoliv údržby louky již jevíly značné známky degradace – zejména hromadění staříny a druhové ochuzování.

Louka byla po dlouhé době sečena poprvé v roce 2003. Sečení provedli (v roce 2003 i 2004) dobrovolníci z Hnutí Duha Podorlicko. Náklady v každém roce činily přibližně 19 000 Kč. Řízená péče by měla co nejvíce imitovat „tradiční“ hospodaření, včetně pastvy. Na příští roky je plánováno občasné hnojení a vnese-ní prvku náhodnosti do sečení, které by mělo umožnit dozrávání semen a dokončení vývoje hmyzu.

Protože lokalita se nachází na turisticky velmi frekventovaném místě, byly zde umístěny tři informační panely, vysvětlující zásahy řízené péče.

4. Vytvoření tůň pro obojživelníky v nivě řeky Divoké Orlice v kat. území Podlesí

Předmětem opatření bylo vytvoření tůň s trvalou vodní hladinou. V celém úseku nivy řeky Divoké Orlice chybí vodní plochy se stojatou vodou, které jsou vhodné pro roz-

množování obojživelníků. Stávající malé vodní plochy v terénních depresích jsou mělké a dochází v nich k úhynu vývojových stádií obojživelníků v důsledku jejich vysychání.

V místě terénní deprese, která je pozůstatkem bočního ramene Divoké Orlice byla v roce 2000 vytvořena tůň pomocí mechanizace. Tůň byla dále rozšířena v r. 2003. Současné parametry tůně jsou: délka 40 m, šířka max. 6 m, hloubka max. 1 m. Břehy tůně jsou vyspádovány do mělkého přechodu. Okolí tůně tvoří podmáčená louka.

Tůň je intenzivně využívána k reprodukci skokanem hnědým, ropuchou obecnou, čolkem horským a čolkem obecným. V tůni bylo entomologickým průzkumem dále zjištěno 8 druhů vážek a 12 druhů potápníků. Společenstva vodní a pobřežní vegetace tvoří přechodná stadia sukcesních stádií biotopu ovlivněného člověkem. Tůň plní i krajinářskou funkci. Žadatelem o dotaci byl nájemce pozemků ing. Luboš Holenda. Náklady na akci činily 94 998 Kč.

5. Výsadba dřevin v blocích zemědělské půdy v k. ú. Jadrná u Orlického Záhoří

Předmětem opatření je výsadba dřevin v blocích zemědělské půdy v kat. území Jadrná u Orlického Záhoří. Praktická realizace prvků územních systémů ekologické stability.

Na lokalitě Jadrná u Orlického Záhoří byla v minulosti scelena zemědělská půda a vytvořen půdní blok o výměře 124,3 ha. Z této plochy byly odstraněny volně rostoucí dřeviny a dále byla provedena úprava vodního režimu. Tato intenzifikací opatření měla negativní dopady na ekologickou stabilitu území. Zrychlil se odtok vody z krajiny a zvětšilo se erozní ohrožení. Byla snížena druhová rozmanitost biotopu na velké ploše.

V roce 2003 bylo na lokalitě realizováno opatření, které má za cíl zmírnit tyto negativní jevy.

Velký půdní blok byl rozdělen vysazením dřevin v liniích dlouhé 400 m a široké 4 m. K výsadbě byly použity autochtonní dřeviny v tomto druhovém složení: javor klen 125 ks, jasan ztepilý 125 ks, jeřáb obecný 50 ks, vrba jíva 100 ks, bříza bělokorá 100 ks. Dřeviny byly vysázeny v nepravidelném sponu. Proti poškození zvěří byly kmeny stromků opatřeny ochranou z PVC a dále nátěrem proti zimnímu okusu. Proti pasoucímu se skotu byly dřeviny chráněny stabilním ohrazením. Součástí tohoto opatření je i následná péče o vysázené dřeviny minimálně po dobu tří let.

Žadatelem o dotaci byl nájemce pozemků družstvo Ekolife Orlické Záhoří. Náklady činily 50 000 Kč.

**Zdeněk Záliš, Josef Hájek,
Michal Gerža, Miloš Vašek,
Správa CHKO Orlické hory**

**Výsadby v k.ú.
Jadrná**

Natura 2000 - předjednávání evropsky významných lokalit kontinentální oblasti

Česká republika se zavázala splnit povinnosti dané v oblasti ochrany přírody směrnici o ptácích (směrnice Rady 79/409/EHS) a směrnici o stanovištích (směrnice Rady 92/43/EHS) do data vstupu do EU. Podstatnou roli má přitom vytvoření evropské soustavy chráněných území Natura 2000, o jejíž přípravě se v tomto a v příbuzných časopisech již delší dobu pravidelně píše. S ohledem na dlouhé a komplikované projednávání novely zákona č. 114/1992 sb. o ochraně přírody a krajiny, která je nezbytným legislativním základem, se nepodařilo povinnosti včas splnit.

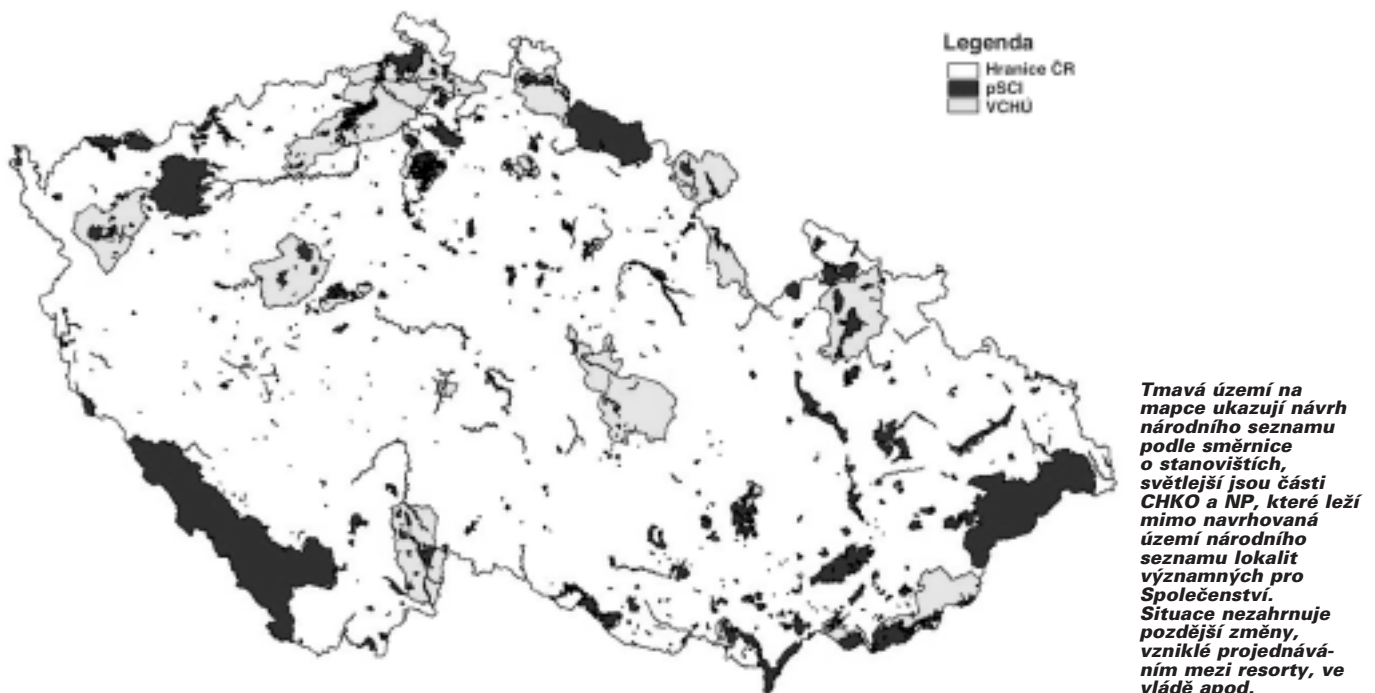
Soustavu NATURA 2000 budou tvořit ptačí oblasti a soustava chráněných území uvedená v tzv. národním seznamu. Ptačí oblasti zřizuje vláda svým nařízením; národní seznam s výčtem evropsky významných lokalit stanoví vláda rovněž vládním nařízením. Plnohodnotná soustava Natura 2000 u nás však bude vytvořena až po zřízení ptačích oblastí a po schválení českého národního seznamu Evropskou komisí a následném zajištění ochrany jednotlivých lokalit uzavřením smlouvy mezi vlastníkem a orgánem ochrany přírody nebo vyhlášením za zvláště chráněná území.

Garantem zpracování odborného návrhu ptačích oblastí i národního seznamu byla Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Ačkoli to zákon neukládá, proběhlo následně z iniciativy MŽP tzv. předjednávání návrhů - první kontakt s majiteli pozemků a hospodařícími subjekty v navržených územích s cílem informovat o vymezení území, předmětu ochrany a předpokládaném budoucím režimu území. Na základě výsledků předjednávání pak došlo k úpravě původních návrhů. Předjednáním byla pověřena Správa chráněných krajinných oblastí ČR a správy národních parků. Pro ptačí oblasti a evropsky významné lokality panonské biogeografické provincie předjednávání proběhlo již koncem roku 2003 a počátkem roku 2004 (viz Ochrana přírody č. 3/59).

Pro lokality kontinentální biogeografické oblasti předjednávání začalo až v době platnosti novelizované-

ho zákona č. 114/1992 Sb. Správa ochrany přírody a správy národních parků předjednávaly od konce května do poloviny srpna 2004 návrh vládního nařízení k národnímu seznamu, který obsahoval celkem 805 lokalit pro kontinentální biogeografickou oblast. Správy chráněných krajinných oblastí pro jednotlivé lokality písemně oslovily přímo velké a význačné vlastníky pozemků, ve spolupráci se starosty prostřednictvím úřední desky i všechny ostatní vlastníky s výzvou o zaslání připomínek k návrhu vládního nařízení. Celkem bylo správami CHKO osloveno 2095 obcí a přímo bylo informováno 4951 dalších vlastníků pozemků a hospodařících subjektů. Na shromážděné dotazy a připomínky odpovídali odborní pracovníci správ CHKO při osobních jednáních, telefonicky a písemně. Pokud bylo k jedné lokalitě vzneseno více závažných připomínek, byla svolávána vícestranná nebo veřejná jednání; konalo se celkem 1230 jednání. Část připomínek pramenila z nedostatečné informovanosti či nepochopení a po opakovaném kontaktu a řádném vysvětlení se vyjasnila a nebyla již dále uplatňována. Další vznesené požadavky typu drobných změn hranice lokality či změny jejího názvu byly převážně bez problémů akceptovány. Celkem bylo úplně zapracováno 64 % podaných připomínek. Malá část připomínek obsahovala zásadní nesouhlas s národním seznamem či lokalitou, avšak bez uvedení jakéhokoli důvodu. Další připomínky a návrhy změn byly v konfliktu se zněním i výkladem směrnice o stanovištích a nemohly proto být, stejně jako předchozí, státní ochranou přírody akceptovány. Nejspornější případy řešilo Ministerstvo životního prostředí. O vypořádání všech připomínek vznesených při předjednávání byli jejich autoři informováni, ve většině případů písemně.

Celé předjednávání přispělo k pochopení podstaty soustavy Natura 2000 a pro naprostou většinu lokalit i k získání souhlasu místních aktérů se zařazením území do soustavy. Některé konflikty však nadále přetrvávají.

Hlavní nedostatek předjednávání vyplýval ze dvou okolností:

1) předjednával se jen text vládního nařízení včetně příloh a vymezení lokalit národního seznamu, nikoli plán péče či režim budoucího chráněného území, jak si většinou zpočátku představovala a požadovala místní veřejnost;

2) v době předjednávání neexistovaly prováděcí předpisy k zákonu - především vyhláška k újmě (§ 58 zákona č. 114/1992 Sb.), vyhláška o hodnocení plánů a projektů podle článku 6 směrnice o stanovištích („koncepce a záměry” - § 45h a 45i zákona), vyhláška o smluvní ochraně (§ 45 a 39 zákona). Dotazy na tyto tři oblasti přitom naprosto převažovaly při ústních jednáních. Vyjednávající tudíž mohli odpovídat jen velmi obecně, což ve střetových případech snižovalo možnost hledat a dosáhnout pro obě strany přijatelné kompromisy.

Předjednávání také ukázalo, jak významně území ovlivňujeme a jak rychle jej přetváříme. Některé nedávno ověřené lokality (cca 4 % z jejich celkového počtu) již byly v době předjednávání zásahy člověka zlikvidovány nebo byl významně oslaben jejich evropský předmět ochrany - vykáčené aleje starých dubů s páchníkem hnědým, rozorané vlhké louky s občasnými tůněmi s kuňkou, v posledním roce zavezené staré lomy původně s tůněmi s výskytem obojživelníků, rekonstruované střechy budov, kde ještě před rokem sídlily kolonie netopýrů, čerstvě odbahněné rybníky původně s cenným litorálním pásmem atd. Spojíme-li si tuto skutečnost se znalostí ekologie některých u nás relativně hojných evropsky významných druhů, vkrádá se znepokojivá otázka, zda ochrana české části soustavy Natura 2000 nastavená legislativně spíše do polohy konzervativně-byrokratické, povede skutečně v delším časovém horizontu k efektivnímu naplňování cílů obou unijních směrnic.

Výsledkem předjednávání je upravený národní seznam, který obsahuje za celou Českou republiku 883 evropsky významných lokalit pro konkrétní typy přírodních stanovišť a živočišné a rostlinné druhy. Lokality národního seznamu rozeslaného do meziresortního připomínkového řízení celkem pokrývají 9,3 % území státu a zhruba 67 % z nich překrývá již existující zvláště chráněná území. Rozloha chráněných území by se tak zvýšila jen o 3,1 % plochy ČR. Podrobné informace o jednotlivých evropsky významných lokalitách a jejich vymezení lze nalézt na jediných oficiálních webových stránkách soustavy Natury 2000 v ČR <http://www.natura2000.cz>.

V době kdy čtenář bude číst tyto řádky již budou známé výsledky meziresortního připomínkového řízení a možná i výsledek prvního projednávání národního seznamu vládou. V době psaní těchto řádků se jedná čistě o prognózu. Lze však očekávat, že po opakovaných jednáních vlády bude národní seznam schválen v mírně redukované podobě. Po odeslání národního seznamu za naši část kontinentální a panonské biogeografické provincie budeme čekat na rozhodnutí Evropské komise, která nás po vyhodnocení pravděpodobně vyzve k úpravě a doplnění seznamu lokalit pSCI. Rozhodnutí EK nejspíše ovlivní i informace od českých nevládních organizací, které již dnes upozorňují na nedostatečnost národního seznamu a opomenutí některých významných lokalit. S ohledem na další nově shromážděné odborné údaje o území státu se k potřebě doplnit národní seznam o další lokality již postupně přiklání i samotná státní instituce ochrany přírody. Zda bude česká cesta, zahájená propracovaným výběrem území, ve svém celkovém vyznění úspěšná, nám ukáže až vzdálená budoucnost.

Luboš Stárka

Správa ochrany přírody

SUMMARY

Natura 2000 – Preliminary Discussions on the European Important Areas in the Continental Zone

The Czech Republic undertook to fulfil obligations resulting from the Council Directives 79/409/EHS and 92/43/EHS. Essential task is to create European network of the NATURA 2000 protected areas. The both, bird areas and also national list of European important areas are given by the government decrees. However, full-value NATURA 2000 network will be done only when bird areas will be established and the Czech national list will be approved by the Commission and a protection of particular localities will be secured.

Responsibility for the professional proposal of the bird areas and also the national list took Agency for Nature Conservation and Landscape Protection of the CR. Ministry of the Environment initiated so called preliminary discussions on the proposals – the first contact with land owners and farmers in the proposed sites with aim to inform on area delimitation, subject of protection and expected future regime of the site. Based on the preliminary discussion results the primary proposals have been checked and modified. Preliminary discussion was put in charge of Administration of Protected Landscape Areas of the CR (recently Administration of Nature Conservation) and National Park administrations. Preliminary discussion on the bird areas and important areas of Europe in Pannonian biogeographic zone was held already in the end of 2003 and at the beginning of 2004.

Proposal of governmental decree for national list of sites in the continental zone that was preliminary discussed, listed totally 805 sites. In total, administrations of protected landscape areas addressed 2095 communities and further 4951 land owners and farmers were informed directly. Their questions and

comments were responded by specialists from PLA Administration personally, by phone and in writing. In case that there were more relevant comments to a particular site, multilateral or public meetings were convened; totally it was done 1230 meetings. A part of comments resulted from insufficient information and/or lack of understanding. Some demands – on small changes of site borders or site name changes – were predominantly accepted without any problems. Totally 64 % were fully implemented. Only a small part of comments expressed essential disagreement with national list or a site, however, without giving any reason. Some comments and proposals of changes came into conflict with reading and also interpretation of Habitat Directive and therefore, they could not be accepted. The most controversial cases were solved by the Ministry of the Environment. On results of all the comments raised during the preliminary discussions were their authors informed, mainly in writing.

The whole process of preliminary discussions have contributed well to the understanding of the NATURA 2000 network. However, some conflicts go on. The main shortcomings of preliminary discussions are, as follows::

Only text of government decree (incl. Annexes) and delimitation of sites involved in the national list was discussed, but not management plans and/or regime of the future protected areas.

At the time of preliminary discussions have not exist yet implementing regulations to the Act, mainly decree on disadvantages, decree on plans and projects evaluation according Art. 6 of the Habitat Directive („conception and intentions” – contractual measures). And just questions on those three topics were prevailing. Therefore, negotiators could answer only very commonly.

In some cases it also appeared how strongly is our nature influenced and modified. Some recently checked sites (about 4 % of the total sum) were already at time of the preliminary discussions liquidated or substantially changed – cut down alley of old oaks with *Osmoderma eremita*, plough away wet meadows with temporary pools where orange speckled toads occurred, recently filled old quarries formerly with pools and amphibians, reconstructed roofs of buildings still about a year ago inhabited by bat colonies, newly dredged fishponds formerly with valuable littoral zone etc. Is it really possible to consider that NATURA 2000 in the CR by legislation formulated more in conservative-bureaucratic position will really manage to fulfil goals of EU Directive in a further time horizon?

Preliminary discussions resulted in modified national list that involves 883 European important areas in the CR for the particular types of natural habitats and animal and plant species. Areas of the national list having been putted in interdepartmental discussions totally cover 9,3 % of the country area and about 67 % from them overlap already existed particularly protected areas. Cover of the protected areas should be increased only about 3,1 % of the CR area.

Map on page 61 shows the proposal of the national list according Habitat Directive (marked darkly) and protected landscape areas and national parks (marked paler). Lower map shows protected landscape areas and national parks (pale) and darkly are marked the areas of the national list occurring out of the large-scale protected areas. (The both maps show situation during discussions, it means without changes raised up during interdepartmental, governmental etc. discussions).

Luboš Stárka

Administration of Nature Conservation

Projekt botanicky významných území (IPA) v sedmi zemích střední a východní Evropy

Začátkem listopadu 2004 se na pozvání britské nevládní organizace Plantlife International, Salisbury, sešli v místě její skotské pobočky, v Edinburghu, národní koordinátoři všech sedmi řešitelských zemí střední a východní Evropy, jejichž činnost na projektu je podporovaná nizozemským Ministerstvem zemědělství, přírody a kvality potravin, a koordinátor z Ruska, aby podali zprávu o stavu řešení, naplňování a pokroku, kterého bylo dosaženo na projektu, o perspektivách další činnosti v post-projektovém období i o problémech, se kterými se jednotliví řešitelé v závěrečné fázi setkávají.

Cílem schůzky bylo seznámit ostatní partnery s národní prací, diskutovat a srovnávat použité přístupy, které se liší podle možnosti v té které zemi, prezentovat plány pro národní publikaci IPA (Important Plant Areas), která bude výstupem projektu a diskutovat národní příspěvek do připravovaného regionálního přehledu (CEE Overview), zhodnotit silné a slabé stránky projektu, přijmout zásady další činnosti pro botanicky významná území a upřesňovat možnosti jak dál společně pokračovat.

Ukazuje se, že i přes jednotnou metodiku a manuál přeložený do většiny národních jazyků zúčastněných zemí, včetně ČR, není přístup k řešení projektu v těchto zemích identický, avšak vychází zejména ze stavu a specifik národní ochrany přírody, v závislosti na přístupu k datům, jejich množství a kvalitě.

Projekt svým zaměřením řeší jeden z úkolů globální strategie ochrany rostlin, kterým je ochrana planých rostlin vyšších i nižších v Evropě. Cíl č. 5 Globální strategie („Ochrana 50 % světově nejvýznamnějších území pro rostlinnou diverzitu do roku 2010“) a současně i cílů 1.4 („Seznam evropských IPA do roku 2007“), 1.5 („zkoumá efektivnost IPA“) a 2.14 („Podpora IPA k posílení mezinárodně politických územních systémů“) Evropské strategie ochrany rostlin započal uzavřením kontraktů ve 2. pol. roku 2002 mezi vybranými národními partnerskými organizacemi a britskou organizací Plantlife Int., která vykonává funkci sekretariátu sdružení Planta Europa. V jednotlivých zemích byly ustanoveny řešitelské týmy a začátkem roku 2003 na seminářích v jednotlivých zemích informovala hlavní koordinátorka projektu (dr. Seona Anderson) a regionální koordinátor (dr. Tomáš Kušík) o významu projektu, jeho možnostech a postupu prací. K názorné představě přispěla i prezentace již dosažených výsledků projektu významných ptačích území.

Během loňského a letošního roku byly, v konfrontaci s daty shromažďovanými pro soustavu Natura 2000, identifikována a vybrána území botanicky významná, která byla konzultována na několika setkáních poradního výboru národního týmu i přímo s jednotlivými experty pro určité skupiny rostlin i jednotlivé taxony a také s regionálními odborníky. Na pracovním setkání národních koordinátorů bylo nakonec prezentováno 70 území s tím, že několik území ještě přibude, budou-li to opodstatněné návrhy, ne však více než sto, neboť se domní-

váme, že kvalita je přednější než kvantita. Kromě toho má ČR ve srovnání s některými východoevropskými zeměmi i mnohem hustší síť chráněných území, kde je ochrana rostlin zajištěna zákonem. V některých zemích budou data zpracovaná během trvání projektu využita jako odborný podklad pro existující i navržená chráněná území (Rumunsko) i pro doplnění navržené sítě naturálních území, tzv. stínový seznam (Slovensko, Slovinsko, Polsko). V Bělorusku budou vybraná botanicky významná území využita k vytvoření základu nového systému chráněných území.

Zde je na místě podotknout, že nás velice těší zájem odborné i laické veřejnosti, patrný z odezvy a reakce jak na seriálové rozhlasové vysílání v pořadu Meteor, tak na nedávno publikovaný leták informující o projektu i o připravované publikaci představující nejvýznamnější lokality pro ochranu planě rostoucích rostlin v ČR, většinou spojené s přáním zařadit některé další – nesporně významné – lokality vzácných rostlin pro českou přírodu; jedná se však o projekt nadnárodní, evropský, s přísně stanovenými kritérii (s daným výběrem druhů a biotopů), jejichž důsledným uplatňováním se práce na projektu řídila.

Začátkem roku 2005 bude vydán organizací Plantlife Int. Přehled údajů z IPA on-line databáze středoevropských zemí (CEE Overview v angličtině) formou publikace. Bude obsahovat shrnutí výsledků projektu ze všech těchto zemí jako klíčový podklad pro příznivce přírody, politiky, odborníky a rozhodující, řídicí činitele, kteří mohou podpořit ochranu planých rostlin a jejich biotopů. Přehled poskytne analýzu takových dat ústřední databáze projektu, jako je rozloha lokalit ohrožených druhů a biotopů, hlavní využití těchto pozemků, hlavní typy ohrožení, vyhodnocení ochranného režimu botanicky významných území apod.

Účastníci diskuse se shodli na tom, že je nutná i další práce navazující na určení lokalit, a to zajištění územní ochrany, právní ochrany (je-li třeba) a vlastní péče o vybraná území. Během jednání byl (formou tvůrčí diskuse) vytvořen seznam činností **co** dalšího by se mělo udělat, aby se zajistila ochrana vybraných území, **kdo** by měl nést tyto aktivity a být za ně zodpovědný. Další otázky se týkaly strategických akčních plánů, které by měly vzniknout pro síť botanicky významných území a kdo by je měl zajistit, kdo by měl přispět k rozvoji globálního systému, v čí kompetenci by měla být péče a monitoring sítě botanicky významných území (se zaměřením zejména na ohrožení a úroveň ochrany), jak a kdo je nejvhodnější subjekt pro šíření informací o vybraných územích mezi veřejností, otázka zapojení místních orgánů jako patronů jednotlivých území s jedinečnou flórou a vegetací a konečně otázka dalšího financování, která zůstává otevřená.

Zdenka Podhajská
český koordinátor IPA

Ivan Vološčuk: OCHRANA PŘÍRODY A KRAJINY. Vysokoškolská učebnice, stran 235. Vydanie I. Technická univerzita Zvolen 2003.

Nepochybně dnes nejzkušenější a nej kvalifikovanější slovenský odborník v ochraně přírody se rozloučil se svým intenzivním působením na Fakultě ekologie a environmentalistiky Technické univerzity ve Zvolenu vydáním vysokoškolské učebnice ochrany přírody a krajiny. Je to nejnovější a zároveň nejobsáhlejší dílo tohoto druhu nejen v odborné literatuře slovenské, ale i české (úzká propojenost oboru u obou národů i v jejich někdejších společném státě ostatně knihou také zcela organicky postupuje). K výše uvedeným „nej“ třeba ještě připojit dosud nepoctivější (a do značné míry také nejzdarší) snahu komplexního pojetí dnes velmi širokého oboru, a to jak z hlediska teorie tak i praxe. Z knihy je také zřejmá velká zkušenost autora z dění zahraničního i mezinárodního, kde Prof. Ing. Ivan Vološčuk DrSc. náš region v období 2000 – 2004 zastupoval jako volený člen v Radě IUCN – Světového svazu ochrany přírody.

Kniha je členěna do dvou základních oddílů: A. Teoretické základy ochrany přírody a krajiny (str. 12 – 114) a B. Prax ochrany přírody a krajiny (str. 115 – 214). Jak už z citované paginace vyplývá, proporce obou jsou rovnoměrné. Oba oddíly jsou dále členěny do tematicky dobře volených kapitol a subkapitol. Literatura zabírá stránky 215 – 221 – a přes její dosti obsáhlý výčet napadne otázka, zda přece jen něco nechybí: možná ještě některý další aktuální titul z dnes nesmírně bohatých a v mnohém ohledu závažných zahraničních prací publikovaných v angličtině; z českých a slovenských postrádám například 5 dílů československé, později české a slovenské Červené knihy ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů. Vzhledem k učebnicovému charakteru by jistě byl vhodný i výčet nejdůležitějších časopisů zasluhujících sledování.

Velkou pozornost věnuje autor ekosystémovému přístupu a ve shodě s tím územní ochraně přírody. Přestože nezapomíná ani na aspekty etické, trochu překvapí nedostatek pozornosti součinnosti s širokou veřejností v oddíle věnovaném ochranné praxi. Pomineme-li některé drobné nepřesnosti v textu, které jsou vcelku zanedbatelné, chybí mi propracovanější statě ke třem významným problémům a programovým okruhům: geodiverzita, druhová ochrana a krajinnotvorné programy a projekty.

Přes výše naznačené nedostatky jde o práci přímo nabitou množstvím cenných poznatků, názorů, námětů a dalších informací, které dnes vysokoškolský posluchač oboru ochrana přírody a péče o životní prostředí v tak uspořádaném souboru jen těžko nachází. Obrazové vybavení však je i z didaktického hlediska více než skrovné. Nicméně lze Vološčukovu učebnici, vydanou v jazyce nám blízkém a snad i mladším v podstatě dobře srozumitelném, vřele doporučit i českým učitelům a studentům. Problematictější asi bude praktická otázka, kde ji získat. I vzhledem k tomu, že byla vydána v neuvěřitelně nízkém počtu 200 (!) výtisků. Výslovné uvedení v tiráži „Vydání I.“ snad je možné chápat jako určitý příslib, že nebude vydáním prvním a posledním a že ta další budou ještě vylepšena, třeba

i se zohledněním některých připomínek této stručné recenze.

Jan Čerovský

CHROŃMY PRZYRODĘ OJCZYSTĄ, wydává Instytut ochrony przyrody Polskiej akademii nauk, dwumiesięcznik, Kraków.

Č. 5, ročník LIX / 2003

Úvodní článek se věnuje papeži – Stříbrné jubileum papeže Jana Pavla II – velkého ochránce přírody a životního prostředí. (Zygmunt Denisiuk, str. 5-13).

Ohrožení místní populace koniklecce otevřené (Pulsatilla patens) na příkladu pahorkatiny Sodoma Góra v městě Jaworzno.

Studie byly prováděny letech 1997 – 2002. Ukázaly, že na tomto místě je, ve srovnání s jinými lokalitami druhu v Polsku, velmi hojný výskyt koniklecce otevřené. V měřítku Polska dostala lokalita statut LR – méně ohrožená, ale v Slezské vrchovině kriticky ohrožená nebo ohrožená - v závislosti na pramenech. Lokalita je chráněna od r. 1981, populace se nachází ve dvou územích, v ostrůvku lesa v sousedství trávníků, orné půdy a opuštěného lomu. Studie ukázala pokles počtu jedinců a také denzity populace. (Daman Chmara, str. 14 – 27)

Cíle a zařízení národní semenné banky k ochraně ohrožených a chráněných druhů cévnatých rostlin.

V národní semenné bance uvedených druhů rostlin jsou vzorky semen 41 druhů reprezentujících 140 populací. Do konce r. 2004 měla být tato čísla zdvojnásobena. Uložené vzorky semen byly získány na přírodních místech, hlavně v národních parcích. Mladé semenáčky jsou využívány v programech restitucí a reintrodukcí a v blízké budoucnosti mohou být využívány pro Naturu 2000. Národní banka se podílí na úsilí EU na zřízení sítě institucí chránících ohroženou národní flóru. (Roman Mutant, str. 28 – 38)

Recentní a subfossilní fauna měkkýšů na vrchu Smolegowa Skala v Malých Piecinách.

Na severní straně vrchu z jurských vápenců jsou reliktní alpské druhy rostlin s dryádkou osmiplátečnou (Dryas octopetala). Seznam druhů měkkýšů zahrnuje 44 suchozemských druhů náležejících stinným lesním stanovištím, částečně zastíněným stanovištím, druhům otevřených a xerothermních stanovišť a mezofilním druhům. Fauna Smolegowe Skaly neodpovídá společenstvu rostlin s dryádkou osmiplátečnou – podobné společenstvo měkkýšů se stejnou flórou bylo popsáno Ložkem (1974) ze Súlovských skal. V zjištěné malakocenóze je sedm druhů z červeného seznamu ohrožených živočichů Polska. (Stefan W. Alexandrowicz, str. 39 – 57)

Rozborem funkce biosférických rezervací Polska (kterých je devět, navrhované jsou další tři) porovnáním plánů a reality, se zabývá Z. Denisiuk (str. 58 – 79).

Grzegorz Rakowski píše o návrhu zřízení mezinárodní biosférické rezervace Tři lesy na hranici Polska, Litvy a Běloruska (str. 80 – 98). V tomto hraničním území probíhá od SV k JZ široký pás extenzivních, převážně zalesněných, ekologicky cenných území. Území funguje jako významný ekologický koridor evropského významu. Uprostřed tohoto pásu se nachází jeden z nejzachovalejších evropských lesních komplexů (Augustów les v Polsku, Dajnav-

ský les v Litvě a Grodzieński les v Bělorusku), má délku asi 100 km a šířku kolem 50 km. Návrh BR má rozlohu 430 000 hektarů (v Polsku 160 000 ha, v Litvě 200 000 ha a v Bělorusku 70 000 ha). Je zde mnoho jezer, rozlehlých močálů a část údolí řeky Němen. Existující chráněná území zabírají pouze malé části území. Význam území vyžaduje mezinárodní ochranu a spolupráci. Proto je zde navrhovaná mezinárodní biosférická rezervace, nazvaná podle tří velkých lesů Tři lesy.

O vodních ptácích komplexu rybníků Wielikat píše Dariusz Szyra. Nádrže leží v údolí Odry nedaleko Moravské brány v Horním Slezsku. Jsou napájeny dvěma toky. Výzkum byl prováděn v letech 1997 – 2001 a k nim jsou připojeny dřívější údaje zjištěné autorem v r. 1982 – 1996. Bylo zde zjištěno 106 druhů vodních ptáků, z nich 44 hnízdících nebo pravděpodobně hnízdících. Rybníky jsou jediným místem, kde v Polsku hnízdí zrzohlávka rudozobá (Netta rufina).

Č. 6, ročník LIX / 2003

Přírodní hodnoty navrhované biosférické rezervace Mazurská jezera. V oblasti Mazur je vyhlášena jedna z devíti biosférických rezervací Polska – Jezero Łukajno. Na rozdíl od ostatních má však velmi malou rozlohu. Proto se navrhuje zřízením nové, mnohonásobně větší BR Mazurská jezera, která by zahrnovala povodí řeky Krutynia, Jezero Śniardawy a rozsáhlé lesy, v kterých je Mazurský krajinný park. Navrhované území zahrnuje i stávající BR Jezero Łukajno. (Jerzy Kruszelnicki, str. 5 – 13)

Výskyt chráněných a ohrožených kapradin na umělých stanovištích Slezské vrchoviny. (A. Stebel, J. Drobnik, str. 14 – 27)

Aktivita a hibernace v ročním životním cyklu sviště tatranského (Marmota marmota latirostris). Druh, který se vyskytuje v Tatrách, je řazen mezi ohrožené, což je způsobeno aktivitami člověka. Sezonní aktivita po hibernaci začíná mezi 13. dubnem a 16. květnem a končí mezi 15. zářím až 13. říjnem. Jeho roční aktivita trvá v průměru 148 dní (135 až 164 dní) a hibernace trvá v průměru 215 dní (182 až 234 dní), tj. v průměru aktivita 41 % a hibernace 59 % ročního životního cyklu. (Wojciech G. Byrcyn, str. 28 – 39)

Vápencová tors údolí řeky Kamienice. Vápencová tors jsou budovaná hlavně vápenci spodního karbonu, triasu a jury. Z nich chráněna jako přírodní památka je Skala Pikowa Tor. (Stefan W. Alexandrowicz, Zofia Alexandrowicz, str. 40 – 56)

Mohyly jako refugia druhové rozmanitosti v zemědělské krajině plošiny Proszowice. Území leží na levé straně Wisly a protéká jím její přítok Nida. Území bylo zemědělsky využíváno od neolitu, kvůli úrodnosti půd (spraše, černozemě). Orná půda tvoří 80 % rozlohy území téměř odlesněného, na místech zemědělsky obtížně využitelných se vyskytují xerothermní trávníky. Zvláště zajímavým stanovištěm xerothermní vegetace jsou mohyly, položené na sprašových plošinách. Datují se do doby bronzové (asi 1600 př. Kr.). Obvykle obsahují jednotlivý hrob. Do současné doby zbýlo jen 13. Bylo zde zjištěno 225 druhů cévnatých rostlin (z toho 31 ohrožených, 62,8 % vzácných) - mj. pryskyřník ilýrský (Ranunculus illyricus) považovaný v Polsku za vyhynulý (A. Cwerner, K. Toupasz, str. 57 – 65).

B. Kučera